మూడవ కూర్పు
డిశెంబరు ౧౯౭౪

వెల

౨ ౫౦ [illegible]

అంకితము

మిత్రుఁడు కొల్లిపర సూరయ్యకు

వర్ణవైషమ్యంబు వాడిపోయిన దయ్య
అర్ణవవైశాల్యమైన నీ యాత్మలో

శారదజ్యోత్స్నా వర్షాతుషారమ్ములు
నీ రమ్యమూర్తిలో నిగ్గుతేలిన వయ్య

చిగురువేదములు వాసించు నీ లోపల
నగరయ్యెలే యశోనవ్యవల్లగులకు

రమణీయపూర్వసారస్వతప్రేమలో
కమనీయుఁడైన భాగస్వామి వైనావు

విశ్వనాథ సత్యనారాయణ
కొడాలి ఆంజనేయులు

పాత్రలు

కీచకుడు

శారద్వతుడు

కంకభట్టు

తంత్రీపాలుడు

వలలుడు

ద్రౌపది

సుదేష్ణ

ఉత్తర

వల్లకి

దాసి

ప్రథమాంకము

నాంది

ఆర్తత్రాణపరాయణత్వమున హైమాంబుప్రవాహోద్ధమై
ధూర్తప్రాణహరత్వనిష్ఠ మెయి నద్భూతార్చిషం బై జగత్
కర్తృత్వాదుల కేక కారణము నై కామాగ్నికుండంబు నా
తార్తీయీకము శైవలోచనము సంధానించు నైశ్వర్యముల్

అనులయనృత్యదాత్మవృషభాధిప మగ్రజటాసముల్లస
త్ఫణభుజగాభిరామము రవమ్మగజోద్గతశబ్దశాస్త్రకా
రణము క్రమప్రకాశమధురస్వర మూర్జితమైన శ్రీప్రలో
చను నవసాంధ్యతాండవము సాధుమృదూక్తుల మాకొసంగుతన్

(నాంద్యంతమున సూత్రధారుఁడు)

ఆలస్య మేమియును లేదు. పరిశ్రమద్వ్యాప్తముఁ నే బద్ధ ప్రణయుఁ డగు నాయకుంబోలె నీ నాటకమునెడ ప్రథమ పరిచయముననే బద్ధాదరుల మయిన మేము, దీనివిషయ మేమి యయినను జెప్పుటకూడ న్యాయముగాదు. అయినను నా కావ్యము నాదరభావముతోఁ బరిశీలించుటకుఁ బ్రియామూర్తులైన పారిషదులఁ బ్రసన్నులం జేసికొనెదము.

మున్ను కలశాంబునిధిఁ ద్రచ్చుకొన్న యప్పు
డా మహాదేవి జనియించె కామధేను
మూర్తి సాక్షాత్సరస్వతి పుణ్యరాశి
ఆమె కపరావతారము లంట మీరు (తెర)

ప్రథమాంకము

ప్రవేశము—కీచకుడు, ద్రౌపది, త్రస్త

కీచకుడు :

మద్భుజార్జిత ధారుణీమండలంబు
ఏలుచుండె విరాట ధాత్రీశ్వరుండు
శత్రునృపతులు మత్స్యదేశముల పైని
దృష్టి పఱుపరు నా కంటియెఱుపుఁ జూచి

నాకు సుదేష్ణ తోఁబుట్టువు. నా పేరు సింహబలుఁడు. ఈ యంతఃపురమున నీవు క్రొత్తదానివలె నున్నావు. పేరడుగవచ్చునా?

ద్రౌ: (మౌనము)

కీచ: నేను మా యక్కగారి యంతఃపురమునకు వచ్చి సంవత్సరము కావచ్చినది. అప్పుడు నిన్నుఁ జూడలేదు. ఏలనో నిన్నుఁ జూచిన నీతో మాటాడవలె ననిపించినది. క్రొత్తఁగ [illegible]ని సంశయించితిని.

ద్రౌ: (మౌనము)

కీచ: ఈ జాజిపూవుల తావి యెక్కడిది? నీ మేనిదియా? నీ వెన్నాళ్ళయినది యిక్కడకు వచ్చి? మా యక్క నీచేత నేమిపనులు చేయించును?

ద్రౌ: (నిష్క్రమించును.)

సుదేష్ణ: (ప్రవేశించి) నాయనా! ఎప్పుడు వచ్చితివి!

కీచ: ఇప్పుడే వచ్చితిని.—ఇటుల వెళ్ళినది. ఆమె వ్వరు?

సు: నీవు మా బావగారికిఁ గనఁబడితివా?

కీచ: కనబడ లేదు. ఆయమ యెన్నిదినము లైనది యిచ్చటకు వచ్చి?

సు: ఎవ్వరో పరిచారిక! ఇంటివద్ద నందఱు బాగుగ నుండిరా మనవాండ్రు?

కీచ: బాగుగనే యున్నారు. ఆ కాంత యెవ్వరు?

సు: ఆమె యెవరో సత్కులీన. తమ్ములందఱు బాగుండిరా? అమ్మతిరుగుచున్నదా? విశ్రమసుఁ డాడుకొనుచున్నాఁడా?

కీచ: అక్కా!

ఆ మనోహర దివ్యరూపాతిశయము
మానవాంగనలందు సామాన్య మగునె?
యెచట దొరకించుకొంటివో యీవు సేవ
కప్సరఃకాంతసౌభాగ్యమౌ నాభరణము?

సు: నీ కేమైన పిచ్చియా? మీ బావగారు నీకుఁ గబురంపించ నెంచుచున్నారు! నీవే వచ్చితివి.

కీచ: ఆయమ యెవ్వరో చెప్పవు?

సు: ఉత్తర నిన్నుఁ జూడవలెననుచున్నది. దానిని దీసి కొని వచ్చెదను. నీవు నా గృహమువద్ద నుండుము. (నిష్క్ర.

కీచ: ఎంత పలుకరించిన మాటాడ లేదేమి? ఆచూలలోఁ హాసమున్నది. కాని యది క్రొత్తడితన మేమో! ఆ వదనాంచలము లేవి. యా శరీరరేఖ లేమి? యెంతటి సౌందర్యసభావములు!

ద్రౌ: (ప్రవేశించి) సుదేష్ణాదేవి యిచ్చట లేదే! పూలదండ నామె కియ్యవలెనన్న నామె యెచటి కరిగినదో!

ప్రథమాంకము

ప్రవేశము—కీచకుడు, ద్రౌపది, స్త్రీ

కీచకుడు :

> మత్స్యజాంగిత ధారుణీమండలంబు
> నేలుచుండె విరాట ధాత్రీశ్వరుండు
> శత్రునృపతులు మత్స్యదేశముల పైని
> దృష్టి పఱుపరు నా కంటిచేయుటుప్పఁ జూచి

నాకు సుదేష్ణ తోఁబుట్టువు. నా పేరు సింహబలుఁడు. ఈ యంతఃపురమున నీవు క్రొత్తదాసివలె నున్నావు. నీ పేరడుగవచ్చునా ?

ద్రౌ : (మౌనము)

కీచ : నేను మా యక్కగారి యంతఃపురమునకు వచ్చి సంవత్సరము కావచ్చినది. అప్పుడు నిన్నుఁ జూడలేదు. ఏలనో నిన్నుఁజూచిన నీతో మాటాడవలె ననిపించినది. క్రొత్తఁగా యని సంశయించితిని.

ద్రౌ : (మౌనము)

కీచ : ఈ జాజిపూవుల తావి యొక్కడిది ? నీ మేన నుండియా? నీ వెప్పుడైనది యిక్కడకు వచ్చి? మాయక్క నీచేత నేమిపనులు చేయించును ?

ద్రౌ : (నిష్క్రమించును.)

సుదేష్ణ : (ప్రవేశించి) నాయనా! ఎప్పుడు వచ్చితివి?

కీచ : ఇప్పుడే వచ్చితిని.—ఇటుల వెళ్ళినది, ఆమె యెవ్వరు ?

సు : నీవు మీ బావగారికిఁ గనంబడితివా ?

కీచ: కనబడ లేదు. అయ్యమ యెన్నిదినము లైనది యిచ్చటకు వచ్చి?

సు: ఎవ్వరో పరిచారిక! ఇంటివద్ద నందఱు బాగుగ నుండిరా మనవారలు?

కీచ: బాగుగనే యున్నారు. ఆ కాంత యెవ్వరు?

సు: ఆమె యెవరో సత్కులీన. తమ్ములందఱు బాగుం డిరా? అమ్మ తిరుగుచున్నదా? విశ్రవసుఁ డాడుకొనుచున్నాడా?

కీచ: అక్కా!

ఆ మనోహర దివ్యరూపాతిశయము
మానవాంగనలందు సామాన్య మగునె?
యెచట దొరకించుకొంటివో యీపూవు సేవ
కస్తురికింతయోగ్యమౌ నాభరణము?

సు: నీ కేమైన పిచ్చియా? మీ బావగారు నీకుఁ గబురంపించ నెంచుచున్నారు! నీవే వచ్చితివి.

కీచ: అయ్యమ యెవ్వరో చెప్పవు?

సు: ఉత్తర నన్నుఁ జూడవలెననుచున్నది. దానిని దీసికొని వచ్చెదను. నీవు నా గృహమువద్ద నుండుము. (నిష్క్ర)

కీచ: ఎంత పలుకరించిన మాటాడ లేదేమి? ఆచూపులలోఁ ద్రాసమున్నది. కాని యది క్రొత్తదితన మేమొ! ఆ వదనాంచలము [illegible] యా శరీరరేఖ లేమి? యెంత సౌందర్యనిధానములో!

ద్రౌ: (ప్రవేశించి) సుదేష్ణాదేవి యిచ్చట లేదే! ఈ పూలదండ నామె కియ్యవలెనన్న నామె యెచటికి కరిగినదో?

కీచ: (చూచి) అహా! మల్లెలు సిగముడినే పడుచు
చున్నది. (సమీపించి) ఆ పూమాల నిన్న కూర్చిన దేనా? అవును! నిన్న కూర్చి యుందువు! లేకున్న వాడియుండ దెట్లు-డిది దానికి? అది యెవరికొఱకు గ్రుచ్చితివి?

ద్రౌ: (స్వ) పొరబాటున మాటల నితని గలసికొంటిని.

(పోఁబోవును)

కీచ: (అడ్డువచ్చి) చెలి! ఇదియేమి? నీకోమలశరీరముపవాసకృశీభూతము చేయుచున్నావు! ఈమేను మాత్రము తపోయోగ్యమైనది కాదు. కంది, వాడి. మెత్తబారినది.

ద్రౌ: (తొలఁగి పోఁబోవును.)

పరిచారిక: (ప్రవేశించి) స్వామి. కీచకమహారాజ! దేవి యుత్తరాసహితయై తమ్మెదురు చూచుచున్నది.

కీచ: (స్వ) ఈమెవిషయము మాయక్కగారివలనఁగాని బోధపడునటుల లేదు. (ప్ర) ఆమె యెక్కడ నున్నది?

పరి: వసంతపాలికోద్యానమున!

కీచ: (నిష్క్రమించును).

ద్రౌ: ఇతఁడు ముందచ్చటికిఁ బోవును గాబోలు. నేనేల వీని వెంటఁ బోవలయును? తరువాత నీసంగతి సుదేష్ణతో విన్నవించెదను.

కుడికన్నదరుచున్నది. ఇది బాగుగాఁ బట్టిన మసుపే కావలయును. ఇత డెవరై యుండును?

పరి: ఏమమ్మా సైరంధ్రి! ఏమో యాలోచించుచున్నావు?

ద్రౌ: ఏమియు లేదు. సుదేష్ణాదేవి యెచ్చటకు వెళ్ళినది?

పరి: మహారాజ! కీచకస్వామి వచ్చెనని యాయుష్మంతురా లుత్తరను దీసికొని వచ్చుటకు నర్తనమందిరమునకు వెళ్ళినది.

ద్రౌ: ఆమె వెళ్ళుట యేల? పరిచారికలు లేరా?

పరి: కీచకస్వామి యెడ నామెకుఁగల సౌదర్యమువలన!

ద్రౌ: ఎవరీ కీచకుఁడు మున్నెన్నఁడు వినలేదు.

పరి: కొంచెము గౌరవముగా మాట్లాడుము. ఆయన నామము నిరుపపదముగా నుచ్చరింపరానిది.

ద్రౌ: క్షమింపుము. ఆయన యెవ్వరు?

పరి: సుదేష్ణాదేవియు, నాయనయుఁ బినతల్లి పెదతల్లి బిడ్డలు.

ద్రౌ: ఆయన యిప్పు డెచటనుండి వచ్చినారు?

పరి: ఆయన నివాసము విరాటనగరముననే కాని యీ రాజమందిర మీపట్టణమున కావైపునుండును. ఎందుకు నీ వాయనను గూర్చి ప్రశ్నించెదవు?

ద్రౌ: పురుషులకుఁ బ్రవేశింపరాని యీ యంతఃపురము నీతఁ డెట్లు ప్రవేశించినాఁడు? భూమింజయాది రాజకుమారులే ప్రవేశింపరాదే?

పరి: ఆయనకు సుదేష్ణాదేవి యెడఁ గల చనవట్టిది. అదియుఁ గాక యాయన భుజాబలమే మత్స్యధాత్రీతలమునకు రక్ష.

ద్రౌ: (మౌనము)

పరి: అతఁడు నూఱుగురు తమ్ముల కన్న. సకలపరివారముతోడ నతఁడు కొలువున నిలిచినచో విరాటుఁడు కాదు రాజు; ఆయనయే.

ద్రౌ: దుర్యోధనునకు నితనికి మంచిపోలిక యున్నది.

పరి : ఆయన మానవతీపంచబాణుఁడు.

ప్రౌ : నేను దేవిగారిని గలసికొనవలెను. (నిష్క్ర)

పరి : సైరంధ్రి మొదలు తానేమో నన్నాసినుగూర్చి యడిగెనది. నేను గొంచెము సూచించిన విముఖావలె నటించినది. కాషాయవస్త్రములు కల్మషము దాచగలవు.

ఉత్తర : (ప్రవేశించి) ఓసీ! వల్లకీ! సామాను జాతీ కుసుమములు కోసికొని రమ్మా. పూలమాల గ్రుచ్చవలె.

పరి : అమ్మా! తమకై వారు దయచేసిరే! తమకుఁ గనఁబడలేదా?

ఉ : ఆయనను బృహన్నలవినా నేను దర్శించను.

పరి : సైరంధ్రి యొద్ద నొకఁడున్నాఁడు.

ఉ : పోయి తీసికొనిరమ్మా!

పరి : (నిష్క్రమించును.)

ఉ : (స్వ) ప్రస్తావనలో బృహన్నలోపాధ్యాయులు సైరంధ్రిని దాము మున్నెఱుఁగుదుమనియు, హస్తినలోఁ దాము శ్రీ యుధిష్ఠిరచక్రవర్తి యాస్థానమున నాట్యాచార్యులుగా నున్నప్పుడీ సైరంధ్రి యచటనే యుండెడిదనియుఁ జెప్పి యామెను గూర్చి మిక్కిలి గౌరవముగఁ బ్రసంగించినారు. ఆమె గ్రుచ్చిన పూమాల నాచార్యున కొసంగిన బాగుగనుండు దేమో! (ప్ర) వల్లకీ! వలదు. నీవు పోయి పూచిన యా మందారవద్ద నున్న జాతులు తీసికొని రమ్మా!

పరి : (జాతులు తెచ్చి యిచ్చును)

ఉ : ఆహా! ఈ జాతికుసుమవాసన లెంత మనోహరముగ నున్నవి.

ప్రవేశము. సుదేష్ణ—కీచకుఁడు

ఉ: మామా! ఈపూవులు నీకై తెచ్చితిని.

కీచ: అమ్మా! సౌభాగ్యవతివి కమ్ము.

సు: తల్లి! మామయ్యను నమస్కరింపుము?

ఉ: (అట్లు చేయును.)

కీచ: (లేవదీసి) అమ్మాయికి నాట్య మెంతవఱకు వచ్చినది? మొన్న నెపుడో చూచినా నీయమ గురువును. మనోహరముగ నున్న దామూర్తి. సాహిత్యతేజ మాతని మొగమున గంభీరముగ నున్నది.

అక్కా! అమ్మాయికిఁ బెండ్లి యెప్పుడు!

సు: కళ్యాణపు గడియలు రావలయును.

కీచ: ఉత్తర సిగ్గుపడుచున్నది. ఎప్పుడు నేర్చితివమ్మాయిని. ఆ గురువు నేర్పినా యేమి?

ఉ: (స్వ) మామ మిక్కిలి రమ్యముగ మాటలాడుచున్నాఁడు. ఇతనిని గూర్చి కొన్నివదంతులు చెడ్డగా నున్న వేలనో!

కీచ: అమ్మా! నీవు బాగుగాఁ జదువుకొనుము. ఇది తీసికొమ్ము. (అని మెడలోని హార మిచ్చును.)

ఉ: (గ్రహించి) పాఠశాలలోఁ బుస్తకములు వదలి వచ్చితిని. సెలవు తీసికొందును.

సు: నల్లకీ! నీవు తల్లి వెంటఁ బొమ్ము!

(వల్ల-ఉత్తర-నిష్క్ర)

సు: నాయనా! నీవు నాట్యశాస్త్రమున మహాప్రజ్ఞ కలవాఁడవందురుగా! అమ్మాయి నేమియుఁ బరీక్ష చేయలేదేమి?

కీచ:_సోదరీ!

ప్రథమ దర్శనమై యింతవఱకు నెందు
గడియ సేపయినఁ గాలేదు కలఁగిపోవు
చున్నయది నాహృదంతరం బూఱడిలక
అంత సౌందర్యవతి యా లతాంగి యెవరు?
అప్సర స్త్రీల సమాజంబు లో వెలంది
కాలిగోటికి కేనియుఁ సరిగారనుట్లు
ప్రకృతిలో నున్న సౌభాగ్యభాగ్య మెల్ల
సలపరించు కొన్నది యా లతాంగి యెవరు?
ఏడుదీవుల రాజ్యంబు లేలుబడికి
చిహ్నమైన కిరీటంబు శిరమునందుఁ
దాల్చుటకు యోగ్యమైన దా తలిరుబోఁడి
యంత తేజమ్ము కల దా లతాంగి యెవరు?

సు: పరస్త్రీప్రశంస పాపహేతువు కాని యింకొక విషయము మాటలాడుము. ఆ భాగ్యశాలిని యెవరో పాపము, మన యంతఃపురమునఁ దల దాచుకొన వచ్చినది.

కీచ: అక్కా! క్షమింపుము! ఏమి చేయుదు నమ్మా!

ఈ శరోరంధ్రముల నింగునెత్తుచున్న
దసమమార్గణము రజ్జుశాఖిగముల
వేగముగఁ జేసి సుడివడ వీచుచున్న
గాలి చేసిన యట్టి యుగ్రస్వనంబు.

సు: ఒకప్పుడు చిత్తవికారమేర్పడినను, దానిని స్వాధీన పఱచుకొనవలయును. మఱల నా ప్రశంసఁ దేకుము.

కీచ: అక్కా!

సు: రాజాంతఃపురములయందిట్టి యిక్కట్టు లున్నవని యీ యావిడ తొలుత నావద్దఁ బ్రవేశించుచున్నప్పుడు, తన్ను గౌరవముగా చూడఁగలిగిననే నావద్దఁ బనిచేసెద నన్నది. ఈ

రో న్నిబుది నెలలనుండి చూచుచుంటిని. ఆమె తులసిమొగ్గ వంటిది. ఆమె సైరంధ్రీవ్రత మవలంబించుచున్నది.

కీచ: అక్కా! నా ప్రాణసమానమైన యాశ వదలుకొమ్మనెదవా?

సు: అబ్బా! ఇదేమి? ఆమె మొగముఁ జూచినంతఁ బూజింపవలెనను భావము కలుగును గాని యిట్టి దురూహాలు నీ కెట్లు పుట్టినవి?

కీచ: నా కామె పాదాభివందనముఁ గూడఁ జేయవలె ననియున్నది.

సు: ఆమెను విరాటనృపతి యంతఃపురము తలదాచు కొనసైనది. ఈయంతఃపురము నీ యీ దుష్టభావమున కామెను లోఁబఱచదు.

కీచ: కాక నా ప్రాణములు త్రుంచుకొనిపోవు నా మఱి.

సు: నాయనా! ఈ యధర్మమునకు నన్ను లోఁగఁదీయకుము. మహాపౌరుషశాలివైన నీబుద్ధి పరకాంతలపై నేల ప్రసరింపవలె?

కీచ: అక్కా! ఈ మానస్వాంతవలఱు నన్ను బాధించు చున్నది! ఆ మనోహారిణి పేరైన వినఁజాలనేని నా యీజన్మ మెందులకు?

సు: అది నాకుఁ దెలియదు. ఆమె సైరంధ్రీవ్రత మాచరించుచున్నది. కాని నామె నిందందఱును సైరంధ్రియనియే వ్యవహరింతురు. నీ వింత పిచ్చిలో నున్నావుగాన నీ కొక మాట చెప్పెదను. ఆమెకుఁ బతులుగలరఁట. వారు గంధర్వులు. అయిదుగురు. మహాబలశాలులు. వాయుసమానవిక్రములు.

వారామెమీఁద నెగ్రొలసీయుచు. నిగ్గాగ మాయామనురక్షించు చుండుదురు. ఆమె వెంటనే యదృశ్యురాలై తిరుగుచుండురంట యెల్లప్పుడును.

కీచ: నన్నింకేలను భయపెట్టెదవు ?

కనరాక రవుల నొంచెను
ననంగుఁ డొకరుం డజేయుఁ డంతియ నాకు
న్నొసల విరియించు రక్తిమఁ
గనుంగొనిన దాఁక బ్రదుకుగల నా గ్రుపులకున్.

ఆప్రశంస కేమి గాని – (అర్ధోక్తిలో)

సు: నీయందు నాకుఁ గల యభిమానమునకు మంచి ఫలము గలిగించుచుంటివి. ఇంక నే నిన్నెన్నటికి గూడ మన్నించఁజాలను. నా యింటి దాస్యముసేయు నీ సేవకురాలు మానవు. నీ కెంత కోపగించుకొన్న నేమి! గాని చెప్పుచున్నాను వినుము! నీకిది తగదు. నాయంతఃపురముననే యిట్లు తలఁచినవాఁడవు నీ వింకెందరు పురాంగనలకుఁ జోటిచ్చెదవు? ఇట్టి మాటలాడుట నీవు గాన వింతవలె కోర్చుటయైనది. ఈయూహా లింక మానెద వనియో యనుకొందును. (నిష్క్రమించును).

కీచ: నిజముగా మాయక్కగారికిఁ గోపము వచ్చినది. అవును !. ఆమెతో నజ్ఞానముకతన నెట్టి ప్రసంగము జేసితిని ?

ఆ సౌందర్యము నన్ను వెన్నాడుచున్నది. ఆహా! సాక్షాత్కారము. ఏమా సౌందర్యము.

చమకసంధ్యామనోజ్ఞప్రశాంతవేళ
మలయపర్వతనిర్గతానిలకుమార
వీచికాసంచలితమయి వెల్లి విరియు
నమృతనిష్యందిమాధుర్యంబు ననుకరించు.

అతిశయితబాలకేతకీ మైత్రప్రభాతి
చంద్రికాసితనవనీతసౌకుమార్య
మై శరత్కాలసితజలవాహ మగుచు
నా హృదంతరమూలఘనంబు గాలిచె.

ద్రౌ: (ప్రవేశించి) సుదేష్ణాదేవి యీనాఁ డేకు నొంటరిగా నున్నదా? అంతఃకరణమునఁ బ్రొద్దు గ్రుంకుచున్నది. ప్రొద్దు గ్రుంకకమునుందే సుదేష్ణాదేవితోఁ జెప్పవలయును. (పరిక్రమించి) అహో! నేఁడు నా దౌర్భాగ్యమే మో! ఇతని నొంటరిగాఁ గలసికొంటిని. ఇందు సుదేష్ణాదేవి యున్న దని చెప్పినదే పిల్లకి! దాని ప్రసన్నత బాగుగ నుండ లేదు. తొలఁగి పోయెదను గాక!

కీచ: ప్రేయసీ! నన్నేల త్రిప్పలు వెట్టెదవు?

ఒకమాట పలికి సంతస
సకియా! ముత్తెముల వసువ జారిపడునటే?
ప్రకుపితనేత్రద్యుతియు
క్రకచంబుల నన్నుఁ గోయఁగా నేమిటికే?

పలుకంగరాదె యో ప్రాభాతవేళామృతస్యందినీజాతసమువచన!
ననుఁ జూడరాదె యో నవ్యశారద కౌలసితనవాంభోదశకల్పితశ్లోకత!
చిఱునవ్వరాదె యో శ్రీకరచ్ఛవిదీప్తతరుణకతోన్నిద్రకుందపంక్తి!
సుంత నిల్వగరాదె శోభాకమనీయమధురిమ రాగసంపన్న మూర్తి
యెంత నిర్దయురాలవే యిగురుబోడి?
తావకీన సర్వాంగసౌందర్యమందుఁ
బ్రకటమార్దవ ముండియుఁ బైకిఁ జింతి
కఠినతామార్గ మేల కైకొంటి వింతి!

దేవీ! కన్నెత్తి చూడుము! నీదృగంతభాగీరథీవాహి నిలోఁ బవిత్రుడనై పోయెదను స్నానములాడి.

ద్రౌ: అన్నా! ఏమిది! ఈవికృతాకార మేమి? నేనేమి? నన్నుఁ జూచిన నీకు మదనవికారమా? నీకుఁ బరియాచించు

బాహ్యస్మృతిగలిగిన నావంటి పిచ్చివాండ్రెవరో నా యాపన్నతె! దేని నుద్దేశించి యొసగినావు. నాకుం బని యున్నది. శ్రీఘ్రముగ బోయెదను!

కీచ : ఓహో! శాంతాలంకార రేఖ! ఎంత మాటాడితివి! నీ కృపాపాంగములకై వేచి యున్న నా పైని నన్నేల కటువు మాటలాడి విముఖుని జేసెదవు?

మాధుర్యమా! నన్నేల నీలో నొక భాగమునకుం జేర నీయక విషమ్ము నందించెదు? సామాన్యముగఁ బురుషు లిట్లే ప్రథమమునఁ బ్రేమావేశముం జూపి యనంతరము పరిత్యజింతు రనుకొందువా! మనోహారిణీ! ఇదె చెట్టపట్టుకొనెదను.

రమ్యజలదమాలానీలసౌమ్యగగన
భాగరమణీయమైన యీ శ్రావణమునఁ
దీరుగాఁ బూఁచినట్టి మందారమిదిగొ
యీ శిరోభాగమున కరం బిడిగొ యుంచి!

ద్రౌ : నమస్కరించెదను. నన్నుఁ బోనిమ్ము!

కీచ : చెలీ! నాపై నీ కింతయైన కేల సానుగ్రహముగా లేదు? నా పూర్వజన్మకృతపాపఫల మెంతగా బాధించు చున్నది. ప్రియా! దయఁజూపుము, దయఁజూపుము.

(చేయి గ్రహించఁబోవును)

ద్రౌ : ఓయీ! ఎంతటి తెలివిమాలినవాఁడవు. దాసీసంగమము లాయుఃక్షైణ్యములు. అందులో నికృష్టదాసి నైన నన్నా నీవు వరించునది?

కీచ : మదవతీ! ఆయుఃక్షైణ్యమా! కానిమ్ము! నీ సంయోగములేని యాయువుమాత్ర మేమిటికి? స్వర్గభోగము లనుభవించనా? ఆనందధామము లెక్కనా?

నీవు గాఢపరిష్వంగ నియతిఁ గలుగు
నిమిష మేనియు బ్రతికితి నేని జాలు
నీ కిషము గల్గి కల్పముల్ చింపువఱకు
బ్రతికితిం యమ్మ! భస్మహవ్యంబ, యేల?
నీ సురోజాగ్రమున నుండు నిమిషలోన
మృత్యుకౌగిలినైన రానిమ్ము నాకు
భయము లేదె మృగాక్షి! యీ భవమువలనఁ
గలుగు లాభ మా భాగ్యమే కలిగియుంట.
నీ పరీరంభమునను నిందీవరాక్షి
తెలుగునే యమ్మ యాయువు, తఱగ నేని
మిగిలినదె యనుభూతమా మెలఁత! కాక
యిప్పటికె గతియుంటు కౌదటపే లతాంగి!

(సమీపించును)

ద్రౌ: (తొలఁగి) పరస్త్రీలపై నేల ప్రసరించుచున్నవి నీనృపులు? నీవేను బాహుబలతృణీకృతాఖిలమత్స్య దేశ శాత్రవుఁడవటె! ఇది నీకు యోగ్యము గాదు. పరస్త్రీసంగమంబునఁ గలుగుదోషమును నీవంటి దోషజ్ఞునకు నా చెప్పఁబని లేదు.

కీచ: ప్రేయసీ! కనంబడుచున్న దివ్యజ్యోతిస్సును జల్లార్పకుము. (చేయి గ్రహింపఁబోవును)

ద్రౌ: (తొలఁగి)

నావెంటన్ నిరతంబుఁ గాచికొని యున్నారేవు రస్మత్పతుల్
ద్యావాభ్యంతరగాము లెందయిన గంధర్వుల్ స్వకీయోగ్రబా
హావిద్యస్తపదుస్తశాత్రవసమూహానంతకీర్తిస్ఫురత్
శ్రీవిద్యోతితమూర్తులా కెలన నీ చేటింతయున్ దప్పదే!

కీచ: ఇదియా యింతవఱకు నీ యనుమానము? నీ కేమియు భయము లేదు. నా బలము నా చేతనే యేల పొగడించెదవు? రాజన్యులు సుష్టుగాఁబంపు మత్స్యదేశములే దానికి సాక్షులు.

ప్రసవపుంగణబాణసంపాతకీలి
నా శరీరావయవముల నాసి చూచు
ముడుచుకొని యెంతి బాణము పడునో యేమొ
యెంచుచుఁ గుంచుకొన్నవో యోసి చంచలాక్షి

ఆలస్యముచేసిన న్నేలదహించెదు? నీయాలస్యంబుకొలఁది నాప్రాణములు నిల్చుచున్న ధైర్యముకూడ నాకుఁ దొలఁగుచున్నది.

ద్రౌ: ఓయీ! మహాగ్నిజ్వాలఫలమును భ్రమించుచుంటివి.

కీచ: చెలీ! దయచూపుము! నిశరీరస్పర్శచేతనే పులకిత ప్రబహ్మానందము పొందు నా కేల దూరదూరముగ పోయెదవు

(సమీపించును)

ద్రౌ: సుదేష్ణా! అయ్యో! నాజన్మకు యీ యూడని పరాభవము. సుదేష్ణా!

కీచ: అయ్యో! భూతలస్పర్శమాత్రపూర్ణమైన స్వర్గమేల నిరాకరించెదవు?

ద్రౌ: అయ్యో! నీ యీ ప్రవర్తన మీ మహారాణిగారి యంతఃపురగౌరవమునకు భంగకరమైనది.

కీచ. (నివ్వెఱపోయి) మంచి సంగతి జ్ఞాపకము జేసితివి. కాని నాహృదంతరము దహించుచున్న నెఱుంగకుంటివి.

ఏ పరిశీతలవాటిక నాశ్రీప్రకాశ
మైన నిముసంబునందు నా యంగ ముంటి
ప్రసవసుగంధమకరందమున్ శిశిర
మైన నీ మేను స్వర్గసౌఖ్యం బొసంగునా!

(నిష్క్రమించును)

సు: (ప్రవేశించి) అమ్మా! సైరంధ్రీ. ఇదేమి? శోకాధిదేవతవలె నున్నది.

ద్రౌ : దేవీ! చూచితివా యీ సేవకురాలి యవమానము!

సు : ఏమమ్మా?

ద్రౌ : నీ తోఁబుట్టువట. అతని పేరు నాకుఁ దెలియదు. వాఁ డెవ్వరు లేకుండ, నన్ను జెఱఁబట్ట వచ్చెను. దేవీ! యేమని చెప్పుదును! నా జన్మ మేమోకాని సురక్షితము లైన ప్రదేశములలోనే నాకుఁ బరాభవములు తటస్థించుచున్నవి. చెప్పితిని గదా తొలుత నీతో, నొకానొక కారణమువలన నాపతుల యెదుట నే నిండుసభలో నున్న పరాభవింపఁబడితినని. మఱల నిచటనో! భూమిజనులా, రాజకుమారులుగూడ రారాని యీ యంతఃపురమున నా స్థితి యిట్లైనదె?

సు : అయ్యో! ఎంతపని జరిగినది. తల్లీ! ఇది యెవ్వరితో ననకుము. నేను వానిని జీవాళ్లు పెట్టి పంపించెదను. ఇంక నీవున్నంతవఱకు నతఁ డిచటికి రాకుండఁ జేసెదను. నాకెంతటి యప్రతిష్ఠ వచ్చు పని చేసినాఁడు. నాచేతనైనంతవఱకు వాని బారి నీవు పడకుండఁ జేసెదను. చింతిల్లకుము.

ద్రౌ : కానిమ్ము! నీయండఁ జేరితినిగదా! దానివలన గలుగు ప్రతిష్ఠాప్రతిష్ఠలు నీవియే!

సు : అమ్మా! మన్నింపుము. నే నతని కన్నులఁ గప్పిపోవుటకే యిచటినుండి వెళ్ళితిని. నే నున్నచో నట్టిది తటస్థించెడిది కాదు! నీవిచ్చటి కెట్లు వచ్చితివి?

ద్రౌ : అతఁడు మొదట నన్నుఁ గలసికొని యేదియో ప్రసంగింపవచ్చినాఁడు. నేను మాటాడక యతని దప్పించుకొని నీతోఁ జెప్పవలె నని యిచ్చటికి వచ్చితిని. మీరు లేరు. అతఁ డిందుండెను.

సు : చెలియలా! ఇక్కట్టులలో నున్నవారికే క్రొత్త యిక్కట్టులు. నాతో వాడు నీ ప్రసంగమే తెచ్చినాడు. నే నతని యెదుట నున్నంతసేపు కల్లమాటలాడు ననియు నతఁడు వదలిపోయిన బాగుగనుండు ననియు, నే నిచటినుండి వెడలి పోతిని. నీతో నీవిషయము చెప్పి యతఁ డింకొన్నాళ్ళ సేపు నీవు వాని కనులకుఁ గన్పింపకుండ నుండుమని చెప్పుటకు వచ్చితిని. నీవు నాకుఁ గనరాలేదు. దురదృష్టవశమున నీ విచ్చటకే వచ్చితివి కావలె. తల్లీ! నీకడుపు పుచ్చుకొని బ్రతిమాలెదను. సుదేష్ణ యంతఃపురమున నిట్లు జరిగె నని చెప్పకు మమ్మా యెచ్చటను! నేను నీ కింక యెద్దడి లేకుండఁ జేసెదను. అట్లు చేయ నని నా చేతిలో చేయి వేయుము.

ద్రౌ : అన్నవస్త్రములిచ్చి పోషించితి విన్నాళ్ళు. నేఁ డేదియో నాదురదృష్టమున నిట్లు ఘటిల్లినది. నీ వేమిచేసెదవు తల్లీ! నిన్ను నే నెఱుఁగనా! నీపై నేదేని యని నే నే మన్ని బ్రదుకగలను.

సు : నీ వింక పదవల్లకీ! సింహబలుఁ డెం దున్నాఁడో?

(తెరపడును)

ద్వితీయాంకము

ప్రవేశము — కీచకుఁడు. ఉద్యానములో

కీచ :

ఈ విరహవహ్ని నన్ను దహించుచుండియుఁ
గాల్చి బూదిఁ జేయదు కాయ మింత
యా లతాంగి దయావ్యాపృతాక్షియుగము
ప్రాణములతోడ లే దేమొ ప్రాప్తి నాకు?

ఆ మనోహారిణి కపోలస్పర్శ గావించితినో, యా జగన్మోహిని మధురామృతరసాస్వాదన మొనరించితినో, గాఢ మగు నాలతాంగిని పరిష్వంగ మనుభవించితినో, చివర కా పద్దరాలి కరాంభోరుహము నంటితినో యచ్చిన, నా మనస్సున కింత వేదన యుండెడిది కాదు.

ఏ ప్రశీతలవాఃకణ శ్రీప్రకాశ
మైన నిముసంబునందు నా యంగ మంటి
ప్రకటవిగ్రహకంపమస్పృశశీత
మైన నీ మేను స్పర్శసౌఖ్యం బొసఁగునో ?

యని చింతించితిని. ఆమె రసికురాలయిన నా మాటలలోని రహస్యము దెలిసికొనదా? అప్పుడు నా భావోన్మాద మా జవరాలికి బోధపడదా ?

ఊరక నాకుఁ బిచ్చియాలోచనలే కాని, యామె యప్పటిస్థితిఁ జూచిన నా మనోరథము కొనసాగునట్లు లేదు. నే నామెను స్పృశింపఁబోయినప్పు డా పొలంతుక స్త్రీసహజమైన సిగ్గుచేతఁ గంపించినట్లు లేదు. నిజముగా తన పాతివ్రత్యము పాడై పోవునేమో యని భయపడినట్లున్నది కాని—

నా యప్పటిమాటలు లామె కసలు వినంబడెనో లేదో! అక్కటా! నా దౌర్భాగ్య మే మని చెప్పుదును!

నన్ని లతాప్రతానముంత వేధింపుచున్నవే? నల్లని గదా పుష్పిత యిట్లు చేసితివి

ఇది వసంతమా? కోకిలైన కూయుచున్నదా? అకాలమున నీ కేలాగు కింత యేలజక్షి!

అభినవజలధరసుందర
మిథరాజకిశోరహాస్తన్యస్తపు నీ
నధి మింతే నీ సుహాస్త్ర
ప్రభావమున కెట్లు సాయపడునో మదనా!

నాపు నేమందు నా పుంగవము పల్లు
పిలుగింగ్రోడిబిని నీవునూనె మింక
యొప్పనే యావేళల నేమి యొక్క పోవు
ధర జలధరాన నీకుం దోంగతనం కాక.

నా శత్రుభిత్తమైన యీ దేహము కొంచెము విశ్రమించినంగాని తేరుకొనదు (పండుకొనును)

నల్లకి: (ప్రవేశించి) ప్రభూ! ప్రభూ! ఏమి యీగుణవ మారండేమి? పాపము! ఈయనను నే నెఱుంగుదును. కొంచెము కష్టమేనియు నోర్చుకొనలేడు.

అబ్బా! స్త్రీ లెంతకుం జాలరు! ఏమో యేభినయము! ఈ సైరంధ్రి విషయమును నే నెఱుంగనా! మహాపతివ్రతవలె నటించుచున్నది. ఏదీ, యీ విషయమున నా చెప్పినట్లు చేయక పోనిమ్ము, ఈమె పశువేమైన దక్కనిత్తునేమో! ప్రభూ!

కీచ: (లేచి) నల్లకీ! ఎందుకు?

న: స్వామీ! అదియేమి? ఇట్లు పడిపోతిరి?

కీచ: ఏమున్నది, నా ప్రాణము లా మనోహారిణి గుంజుకొనుచున్నది.

స: చిత్తము.

కీచ: నల్లకీ! ని న్నొక టడిగెదను.

స: మహాప్రసాదము.

కీచ: ఆమె పే రేమి?

స: సైరంధ్రి యని వారు అసలు మార్చిరి.

కీచ: మా యక్కగారి యంతఃపురమున నెన్నినాళ్ళు గా నివసించుచున్నది?

స: సంవత్సరము కావచ్చుచున్నది.

కీచ: ఆమె వృత్తాంత మంతకన్న నేమియు తెలియదా?

స: ఆమె కైదుగురు పతు లున్నారంట. వారు గంధర్వులు.

కీచ: (ఊరకుండును)

స: ఏ మాలోచించుచున్నారు?

కీచ: నీకు నామెకు నేమియు చెలిమి లేదా?

స: ఎక్కువ లేదు.

కీచ: ఆమె లోచనములలో తొణకుచున్నది. అయినను గురు భర్తలకు భాగ్యయా! ఎంత కామునకి!

స: మీ రనునది నాకు దెలియుట లేదు.

కీచ: ఆమె కనులలో చిత్ర మున్నది. ఆ కన్నులు నీ కెట్లు కనబడును.

స: నే నెప్పుడు నాలోచించలేదు.

కీచ: ఏమో కష్టము లనుభవించిన జీవికన్నులవలె నుండవా?

స: ఆ! అట్లే యుండును.

కీచ: అవి యంతియుకాదు. కామో! దేనినిగూడ సూచించుచున్నవి. ఆయమనుగుఱించి నీకేమైన ననుమానము లున్నవా?

వ: ఆమె దేవరవారి కంత యలభ్య కాదు.

కీచ: ఏమో చెప్పవు.

వ: ఆమె రాత్రులం దప్పుడప్పు డెచటికో పోవుచునే యుండును.

కీచ: పతులు గంధర్వులంటివే! వారును నీమెయును నేర్పఱచుకొన్న సంకేతస్థాన కేమో!

వ: అయిన!

కీచ: అప్పు డామె శీలమును మన మెట్లు శంకింపఁగలుగుదుము.

వ: కాని పతులతో నగ్రాత్రముల నిశాకాలములందుఁగాక స్వైరసంచారము సేయుచు మాని యున్నదా?

కీచ: అదికాదు! ఆమె సవర్తన యెట్టిదో తెలియుటలేదు.

వ: నిజమైనమాట కిటువంటి స్త్రీకి గంధర్వు లెందరు భర్తలు కాఁగలుగుదురు.

కీచ: ఎందుచేత ?

వ: ఈ మాత్రము సౌందర్యమునకా!

కీచ: ఈ మాత్రము సౌందర్యమునకా! పిల్లా! స్త్రీల సౌందర్యము స్త్రీలకుఁ దెలియదు.

వ: అయినను గంధర్వులు మనుష్యుల కెట్లు పతులు కాఁగలుగుదురు ?

కీచ : ఆమె సౌందర్యమునకు గంధర్వులే కాదు. త్రిలోకాధిపతులుగూడ తల లొగ్గవలె.

వ : మీరెన్నయైనఁ జెప్పుఁడు. ఆమెను గుఱించి నాకను మానము పోలేదు. ప్రతాపములని, సౌందర్యములని కామాంధులు కొప్పించుచు ధరించుట కేమి గాని యాందరును మనుష్యులే.

కీచ : మాయింటికి సుదేష్ణ యెక్కడి నున్నది ?

వల్ల : ఆమెతో సైరంధ్రి యేమి చెప్పినదో, సుదేష్ణ దేవి తమకై వెదకుచు వచ్చినది. నేను మిమ్ము వెదకి తీసికొని వచ్చెదను, మీ గంధర్వపుమునకు పరుగిడి యామెను బాపించి వచ్చితిని.

కీచ : ఏమి చెప్పియుండును ?

వల్ల : ఏమి చెప్పియుండును, ఇదియే.

కీచ : మాయక్క యేమనుచు యున్నను?

వల్ల : దేవిగారికిఁ గోపము వచ్చినట్లున్నది.

కీచ : కోపమే!

వల్ల : రంగా పోదము. ఆమెను ప్రసన్నను జేసి కొందముగాక.

కీచ : వల్లకీ నే సంపూర్తి కదలఁజాలను.

వల్ల : అయిన నేను బోయి యామెను మీమీదలఁ ప్రసన్నను జేసెదను.

కీచ : ఎట్లు

వల్ల : ప్రభువులు నిస్పృహులై యీ పూవు టీరమ్మునఁ బడిపోయి రని, పిలచిన పలుకుట లే దని చెప్పెదను. అప్పు డామె కోపము పోవును.

కీచ: సరే! నేనిందే పండుకొనెదను! హా! సైరంధ్రీ!

(వల్లకి నిష్క్రమించును)

కీచ: (ఆలోచించుచు)

చారుమంగళిసవ్యవస్త్రాంచయావి
సమ్మనీలాబ్జమాలాసమధుకరము
పట్టుపడె తిన చితికెళబంధు కాంచు
ఆ లలితకైశికము బంధమయ్యె నాకు!

ఆమె సైరంధ్రి యసి కాదు, యింకెవరో యిల్లాలి యిందా? అంతటి యజ్ఞాతావస్థ నొందుటకు? ఆమె భర్త లైదుగురా? ఈ కథ యేమో స్మృతికి దెచ్చుచున్నది. ఆమె యెవరైన నేమి? ఆ మనోహారిణికి నాయిందు దయ లేదుగా!

గాఢపరిష్వంగకలితసౌఖ్యాంభోధితరంగిలు మున్ముందు నా స్వాంతము లగు
తత్కరస్పర్శ మొత్తమ్ముగా గుమిరెడు పులకలు తోడనే పుంఖానుపుంఖము లగు
మద్గాత్రమ్ముల మసృణచంచలవిలోలాపాంగమునే ప్రదేశమున కొలగు
నా మూర్తికా చిరంటిమందహాసచంద్రికలు మున్నాడు దీప్తికలె యగును
ఆ పిలాసిని పయ్యెద యందె నాకు
రేబవల్ నిద్ర లగు నా మెప్పుదుమన్న
సుప్రసన్నాననప్రభాజ్యోత్స్న యందు
యీ హృదయతాప మణగును రేయి నాకు.

నా ప్రాణములు జివ్వున లాగుచున్నవి. కొంచెపు విశ్రమించెదను. (పండుకొనును)

(ప్రవేశము — సుదేష్ణ-వల్లకి)

సుదేష్ణ: వల్లకీ! తమ్ముడు డెచ్చట?

వ: అమ్మా! ఇటునిటు ఇదిగో యీ లతామండపమునందు నొద్దనొడలు తెలియక పడియున్నారు.

సు: (చూచి) హాయనా! సింహబలా!

వ: అమ్మా! నేను బిలచితిని. పలుకలేదు.

సు: అయ్యో! ఇదియేమి! దీనికి గారణము?

ప: ఎట్లు తెలియఁగలగు.

సు: వైద్యుని బిలుచుకొని గ్రమ్మఱ నీవు పొమ్ము.

కీచ: (లేచి) ఏమన్నావ్ 'అంతఃగ్దయ' ఎవరా వైద్యుఁడు? మీ రనుకొనుచున్న మాటలు నేను వినుచునే యున్నాను. ఓపిక లేక మాటాడలేను. నా యీవ్యాధికిఁ జికిత్స చేయించ నాయిదవేళ యావెజ్జు నెవనో పిలుచుకొని వచ్చు టేల?

సు: ఇంక నెవరో ధోరణియా? పరకాంతలపై నింత మరులుగల నీవు బాగుపడవు. సైరంధ్రి నేమని యనుకొంటివి? మత్స్యదేశాధీశుని యంతఃపురపరిచారిక. ఆమెమీఁద నీకగ్రవాలినచో విరాటనృపతికిఁ దలఁపరాని తలవంపు. మత్స్యదేశునకు నీ వండ యనుమాట నిజమే. నీ యండ దేనికి మాకు! ధర్మము నడుపుటకు; న్యాయ్యము దీర్చుటకు. రాజులు గలరు. రాజాంతఃపురములు గలవు. ఇట్టి యపభ్రంశపు పను లెందును జరుగవు. నా గొంతులోఁ బ్రాణ ముండునంతకు నీ కా స్త్రీ లభింపదు. నీయంత బాహుబలశాలులు కాకపోవచ్చును గాని నాభర్తయుఁ బుత్రుఁడును నంత తేజోదరిద్రులుగారు. నీకు నిజముగా నా లతాంగిమీఁదనే యభిప్రాయముండెనా మొట్టమొదట మత్స్యదేశమును భిన్నము చేసి మాయందఱ కుత్తుకలు గోసి యనంతర మామెను హరించుకొని పొమ్ము. (నిష్క్ర)

కీచ: హా! హా! ఇవి యేటి మాటలు. అక్కా, నన్ను రక్షింపు మని కాళ్ళఁబడితినిగాని యధికారము జూపించితినా? ఆమె కంతతొందర యెందులకు! ఈమన్మథానల మోర్చుకొన లేక నే నుండగాఁ ద న్నే మంటిని?

విరాటనృపతి నా వలననే బ్రతుకుచున్నాఁడా? నేనే యతని రక్షించుచుంటి నని మఱచితివా?

ఈమహాంభోధిఁ దరియించు టెట్లు? అబ్బా! కోమలాంగుల నాటి మాటలు! ఆమె సందాక విడిచిపెట్టినను ... తెరయుంతే పురుషసింగమని గదా! నిజముగా రాజ్యమంతయు నా భుజబలము మీఁదనే యాధారపడి యున్నను నేను వారికి సేవకుఁడనయియే యుందును గాని రాజసభాపోకడలు పోను.

అక్కా! ఇంతమాత్రము తెలిసికొనలేకపోతివి. సింహబలుఁడు నేఁడో రేపో యీమన్మథానలముచేఁ బడి నశించిపోయి నప్పుడు శత్రువులు మత్స్యదేశము నాల్గు వైపులను చుట్టుముట్టినప్పుడు, నామాట నీకు జ్ఞాపకము రాఁగలదు. అప్పుడను కొందువు, 'అయ్యో! అంత వీరయువకుడైన తమ్ముని చేతులారఁ జంపుకొంటిమే' యని. అప్పుడు మీ కెవరు సాయము చేరుదు? సైరంధ్రిపతులైన గంధర్వులు వచ్చి సాయపడుదురు గావలయు.

వ: స్వామీ! నిరాశఁ జెందకుఁడు.

కీచ: మొట్టమొదట నీమాలిని వచ్చి కొలువునఁ బ్రవేశించినప్పుడు నీ వున్నావా?

వ: చిత్తము.

కీచ: అప్పుడీమె యేమని చెప్పి ప్రవేశించినది? ఆనాటి మాటలు జ్ఞాపకము చేసికొని యొక్కొక్కటే నెమ్మదిగ నన్నియుఁ జెప్పుము.

వ: తనపేరు మాలిని యనియుఁ దాను కూడు బట్ట యిచ్చిన సేవఁ జేసెద ననియుఁ నీచవృత్తిఁ జేయ ననియు తా

నాకొఱ సంవత్సరమునకన్న నింక దినము లనియుం జెప్పినాఁ.

కీచ : ఒక్క సంవత్సరమేనా ! తరువాత!

వ : తన్నిరోధము లేనట్లు సామసభలోఁ దన్ను దలపెట్టికొని యీర్ష్య చేసియు, ఆసంవత్సర మైనతరువాత తనకు మంచి కోరికలు ఇచ్చునదనియు - అప్పుడు ఆ పగ తీర్చుకొనును నంట.

కీచ : ఇది నా కొకవిధముగాఁ దోచుచున్నది.

వ : ఏ విధముగా?

కీచ : వల్లకీ ! మాయిద్దఱ నాగన్న మాటలు నీవిన్నియు వినావుగద

వ : చిత్తము

కీచ : మఱి యేమి గతి ?

వ ; ఈ కార్యభారము నామీఁద వేయుఁడు.

కీచ : నీ వేమి చేయఁగలవు ?

వ : దేవిగారి దగ్గరయున్న నాకు యెంతసేపు?

కీచ : ఎట్లో చెప్పుము.

వ : సైరంధ్రి యార్ధరాత్రములయందు దప్పటప్పుడు దొచ్చ టికో వెళ్లుచుండు నని మీతోఁ జెప్పితిని. ఇప్పుడు దేవిగారి వద్దకు బోవుచుండఁ దోవలో నామె నొంటరిగఁ నడిగితిని.

కీచ : ఆమె యేమన్నది?

వ : ఏమన్నది ! మొగము వెలకిల వేసికొని మఱల వెలివి తెచ్చుకొని అది నీ కెందుకు, అన్నది. ఇది యంతయు నేను బయట పెట్టెదనా యని బెదరింపగా చెప్పుకొనుము. నా భర్తల వద్దకుఁ బోయితి నన్నది.

కీచ : మఱి యట్లయిన నీకేమంటావు ?

వ : స్వామీ! అదికాదు. నిజముగా నా మెభర్తలవద్దకే పోయెదనేని యామె మొట్టమొదట నే నడిగినప్పుడే మొగము తెలవేయవలసిన యవసరమే లేదు. ఇది తరువాత కుర్కట్లు త్రిప్పుకొని యున్నమాట.

కీచ : సరి, దానికేమి! నీ విప్పు డీకార్య మెటుల సాధించఁగలవు.

వ : ఆమెను మీ యింటికి బంపించెదను.

కీచ : (ఆశ్చర్యముతో) ఆ యెట్లు సాధ్యము?

వ : సుదేష్ణాదేవికి నాయందున్న మిక్కిలి యిష్టము తమ యింట దొరకునంత మంచిమదిర భూమండలమునందును లేదుగద. కావున మీ యింటనుండి మదిరఁ దెచ్చెదనని నేన చెప్పెదను. తరువాత నే నేదో పనిమీద నున్నట్లు నటించి సైరంధ్రి నీపనిమీదఁ బంపించెదను.

కీచ : ఆమె రాదేమో!

వ : అయ్యా! ఇది సేవావృత్తి. దారిలోఁ ద్రాచుపాము కాపువేసికొని కూర్చున్నదని తెలిసినను వెళ్ళితీరవలెను!

కీచ : వల్లకీ! అంతమోస మెందులకు?

వ : దేవరవారి చిత్తము.

కీచ : ఆహా! ఇదేమి?

ఒక్క యొడ నిది న్యాయ్యము కా
దు కాదనియె యంతరాత్మ దూషించెను త
ప్పక చేయుచున్నానసువులు
పెకలించెడినో మరుండు పీతనయుండై

వల్లకీ! నీ యీమోసము సుదేష్ణాదేవికిఁ దెలిసినచో!

వ : ఆమె మీ మీఁద నిప్పుడు కోపగించి పోయినదా? ఇదే యామె నీ రాత్రియెల్ల వేధించును. ఆమెకు నిద్దుర పట్టదు. "అయ్యో! సింహబలుఁ డెందుకంటి" యని తహతహ పడుచుండును. అప్పుడు కొంచెము మద్యము ద్రాగి నిదురించిన శాంతిగా నుండు నని చెప్పి మత్తుపదార్థము గలిపి యామెకుఁ ద్రాగించెదను.

కీచ : సైరంధ్రి నీమాటలమీఁద రాక సుదేష్ణాదేవి యాజ్ఞఁ బుచ్చుకొని గాని రా ననుచేమొ.

వ : ఆ మత్తులో దేవి ప్రతిదానికి ఊఁ, ఊఁ, యని యంగీకారమే.

కీచ : తరువాత నిది యామెకుఁ దెలిసిన!

వ : ఒక్కసారి సైరంధ్రి తమ యింటికి వచ్చిన తరువాత నావిషయమునుగూర్చి యామెతోఁ జెప్పునది యెవరు? సైరంధ్రి యేమనఁగల దీమాట? తానున్న సిరికి మోకా లడ్డు పెట్టుటకు. ఆయింటి రాజభోగముఁ జూచి యామె మఱల నీ యాతఃపురమునకు వచ్చునా?

కీచ : నల్లకీ! మఱి సైరంధ్రి యెప్పుడు వచ్చును?

వ : ఈరాత్రి వచ్చునో చూడు! తెల్లవారు వఱకుఁ దమ గడప దగ్గ రామె యుండఁగలదు.

కీచ : ఇది నిజమేనా!

వ : సంశయము లేదు. సెలవు.

(నిష్క్రమించును) (తెర)

తృతీయాంకము

ప్రవేశము—సుదేష్ణ

సుదేష్ణ: నే నన్నిమాట లనినను జవాబుకూడ జెప్ప లేదు. నాయందెంతవినయముండు. అట్టివాని నూరక పట్టుకొని యెన్నిమాటలు, ఎట్టెట్టిమాట లంటిని. ఇతడేమి ధూర్తుడుగా బ్రవర్తించెనా?

అతని భుజాబలమున మత్స్యదేశములు శత్రుభీకరముగా నున్నవి. మత్స్యదేశములు ధర్మభూయిష్ఠములన్నచో నదియును భుజోపార్జిత పౌరుషమువలన. అతడన్న నా మనోనాథునకు నెంత గౌరవము! అతని నంతగా నుపాలంభించుట తప్పే.

అయినను నంతమాత్రమున నలిగినదే. అతడు నామాట లెక్కసేయడా? చేయడా? మాలినివిషయమున న దుష్టముగా బ్రవర్తించవలె. అది యెన్నటికిని జరుగనేరదు. జరిగినచో నిక నాది యంతఃపురమేమిటి? ఇతడేమిటి? ఉత్తరుడైన నిట్టి పని జేసిన నిందార్హుడు. శిక్షార్హుడు.

ఎంతగా నిశ్చయించుకొనినను నతని నిట్లు పలికిన తరువాత నా మన స్సంత శాంతముగా లేదు.

వల్లకి ప్రవేశించును.

సు: వల్లకీ! మాసింహబలుడేమైనాడు?

వ: వారియింటికి వెళ్ళినారు.

సు: నే నట్లనగా నే మన్నాడు?

వ: పాపము, కళ్ళనీళ్ళు పెట్టుకొన్నారు.

సు: అయ్యో!

వ: మీ రప్పు డెటువంటిమాట లన్నారు. వారు చాల మంచివారు గనుక నే యూరకొన్నా రని నాయుద్దేశ్యము.

సు: ఊరకొనక యేమిచేయు నందువు?

వ: దేవిగారిని వారేమి చేయఁగలుగుదురు? వారికిఁ గోపము వచ్చెడిదే యింకొక రైనచో.

సు: అవును. అతనికిఁ గోపము రాలేదు.

వ: మీరు వచ్చినతరువాత "వల్లకీ! మా యక్కగారు మాచిత్రిచా నన్నిట్టిమాటలన్నదో! ఛీ! యింక నా బ్రతుకెందుకు! ఆమెచేత నిట్టిమాటలు పడి నే నీ యంతఃపురమున నుండుటకన్న సిగ్గుమాలినపని లే" దని వెళ్ళిపోయినారు.

సు: ఇంక నిక్కడకు రాఁడా యేమి?

వ: ఏమో!

సు: అతఁ డీ పాటి కెంతదూరము వెళ్ళి యుండును?

వ: రథ మెక్కి వెళ్ళిన రాయన యెంత దూరమైన వెళ్ళును.

సు: వల్లకీ! నిజముగ సింహాచలునకుఁ గోపము వచ్చినదా?

వ: కోపము నాకుఁ దెలియదుగాని దుఃఖము వచ్చినది.

సు: అది సరియేకాని పాప మా పతివ్రతజాలి తన కెందుకు?

వ: అమ్మా? ఎవ్వరి సంగతు లెట్టివో! అందఱకు నెట్లు తెలియును.

సు: నాకీ నాఁడు తలనొప్పిగా నున్నది.

వ: అది తలనొప్పి కాదు.

సు: మఱి యేమి?

వ: కీచకమహారాజుగారి కన్యాయ్యమునగ సల్లాపమే యని తమ మనస్సులో నున్న యాందోళన.

సు: కావచ్చును.

వ: కొంచెము విశ్రమింపుడు.

సు: (పండుకొనును.)

వ: అమ్మా! ఇప్పు డెట్లున్నది?

సు: వల్లకీ! సైరంధ్రిని బిలువుము.

(వల్లకి నిష్క్రమించును.)

సు: సైరంధ్రి గొంతుక యెంత మంచిది! కంచుగీచి నట్లుండను. సంగీతము విన్నచో నా తలనొప్పి తగ్గు నేమో! సైరంధ్రి యెవ్వరో! ఆమె రాజాంతఃపురముల సేవఁ జేయుటకుఁ దగనిది. ఆమె కేమైన పని జెప్పవలె నన్న నాకుఁ దల కొట్టుకొన్నట్లుండును.

వ: (ప్రవేశించును.)

సు: సైరంధ్రి యేది?

వ: వచ్చుచున్నది.

సు: (స్వ) ఆమె పట్టమహిషి యగుటకు యోగ్య. నడచుచున్నప్పుడు కలహంసవలె నుండును. తొందరగా నడువనే లేదు.

సైరంధ్రి: (ప్రవేశించి) దేవిగారు నన్నుఁ బిలువనంపిరి.

సు: అమ్మా!

సై: ఈసంబోధనమే నీయాభిజాత్యముఁ జెప్పుచున్నది.

సు: నాకుఁ దలనొప్పిగా నున్నది.

సై: ఏమైన శ్రమ గలిగిన దేమొ.

సు: ఏమియు శ్రమ లేదు.

సై: గాలి యంతబాగుగ లేదు చలిగాలి వీచుచున్నది.

సు: మబ్బులు బాగుగాఁ బట్టినట్లున్నవే.

సై: కొంచెము సన్నని తుప్పర పడుచున్నది.

సు: వల్లకీ! నీవు దుప్పటి తీసికొనిరమ్ము (వల్లకి నిష్క్రమణ.)

సై: ఎందుచేత వచ్చినట్లు తలనొప్పి?

సు: వల్లకి దుప్పటిఁ దెచ్చినదా?

వ: (ప్రవేశించి) ఇదిగో! కప్పుకొనుఁడు.

(సుదేష్ణ కప్పుకొనును)

సై: (స్వ) బంగరుజరీయంచు గల నీసేలువ కప్పుకొన నీమె సూర్యకిరణములు వ్యాపించి తళతళలాడు తెల్ల మొగిలుచేఁ ప్రకాశించు సంధ్యావతివోలె నున్నది!

సు: (వల్లకితో) నీవు వెళ్లుము. (వల్లకి వెడలిపోవును.)

సై: మొగమునిండఁ గప్పుకొనుఁడు.

సు: ఊపిరాడదు. నా తలనొప్పి యుపశమించుటకేదైనఁ బాట వినిపించుము.

సై: వర్షర్తువును గూర్చి పాడుదునా?

సు: పాడుము.

సైరంధ్రి:

స్ఫారీభవత్కేకిశిఖారాయితోత్తాల కాదంబినీస్నిగ్ధకాంతి యగుచు
మసృణకేశనిబద్ధకుసుమమాలాయితసౌదామనీప్రభాజాల యగుచు
అతినిరంతరపతత్ ద్రుతవర్షబిందు సంపూర్ణంబున రసార్ద్రమూర్తి యగుచు
శ్రీబలాకావధూటీబద్ధమాలికోద్యన్ముక్తమౌక్తికహార యగుచు

పతి పరిష్వంగమున కయి బడలి యుండి
క్రొత్తగా వేషమును గూర్చుకొన్న వధువు
వలె వినూత్న భావములందుఁ దొలుకలాడు
వారిబిందుల కన్నీట వర్షిబుతున్న.

సు: తలనొప్పి కొంచెము తగ్గినట్లుగా నున్నది. ఇం కొకగీతమును పాడుము.

కడిమి పూచినదో లేక చిగిర్చినదో యంచుఁ దొంగి చూచినది విద్యుల్లతాంగి
యెదురుగా నరుదెంచు భృంగముల్కు నకు స్వాగతమ్ము పాడినది మందారవనము
పతిసంగమార్ధమ్ము పరువులెత్తినది శైలాగ్రనిస్సృత నిర్ఝరాబ్జనేత్రి
సిగ్గుచెందినది పచ్చికబయలు శ్రీలు పేరి పులక లంటినయట్టి పుడమిపడంతి

నవజలదమాల సేయు గానంబులకును
నవమయూరాంగనలు సల్పు నాట్యములకు
భరతశాస్త్ర దేశికవరాళి పాతకాల
వోలెఁ జూడ ముచ్చటయయ్యెఁ బో వనంబు.

ప్రథమవర్ష బిందువుల పైఁ బట్టువడిన
ప్రకృతి రేవిధమ్ములఁ మఱల్చుకొన లేక
యీ బలాక లాకాశపు టెల్లలందు
వందు నాబద్ధనిశ్రేణులై మెలంగు.

శ్రావణముచేత నిల్లె యాషాఢమాస
బహుళపక్షమ్ము హరియింపఁబడియె నేమొ?
యెంతదళమయి క్రమ్మెన నీ జలదము
లమృతనిష్యందములు హృదయాంచలములు

నవవయఃప్రౌఢలైనట్టి నాతుకలు వ
సించు నీ సౌధపుగవాక్షసీమలందు
నీ జలదశకలరమణీయములను
బహుళమనోజ్ఞము లగురుధూపములు గ్రమ్మె

ఏమీ! ఆమె నిద్రపోయినదా యేమి? నే నింకెందుకుఁ జీ పోయెదను.

సు : (అర్ధనిద్రలో) నల్లకీ! కీచకుని బిలుచుకొని రమ్ము.

సై : (బెదరి. తనలో) ఇదేమేమి? అతని పేరిప్పు డెందులకు? (ప్ర) అతఁ డిప్పు డెందుకు?

సు : (అర్ధనిద్రలో) అతని నే నరానిమాట లంటిని. సైరంధ్రి మాటలు సహింపను.

సై : సైరంధ్రి యబద్ధము చెప్పిన దంగరా?

సు : (అ-ని-) ఆమె యట్టిది కాదు.

సై : (స్వ) ఈమె బెదరుచున్నది. పాపము; ఈరాజ్యము వాని భుజబలముమీఁదనే యాధారపడియున్న దఁట. అతఁడు పోయిన నేమి? సుదేష్ణా! నీకు వచ్చిన భయము లేదు. సంవత్సరము నీరాజ్యమునఁ దలదాఁచుకొన్న కృతజ్ఞత మీ రాజ్యరక్షణార్థము పాండవసింహములచేత నేమి చేయించలేదు? (ప్రకాశముగ) దేవి! నిదురపొమ్ము. ఇంకొకగీతము పాడెదను. అప్పుడే చీఁకట్లు గ్రమ్మినవి.

ఈ శిశిర యామువులు సన్నయీల వేయు
నల్లనల్లన తరుశాఖలందుఁ జేరి
ప్రణయినీనవ్యసంకేతబద్ధులను
నెన్నిదినములుగా నేర్చుకొన్న వగలునో.

ఇంటిచూరుల నుండి స్రవించు నీటి
బొట్టు లొకరీతిగాఁ బడి భూమిమీద
సరి యగునెడము గలిగి నిస్వనము సేయఁ
బడమిషైఁ జన్నుగుంట లేర్పడెడు నట్లు.

అరవిరిసినట్టి కలువలయందు జేరి
మాటసికొనుచున్నయవి నీటిగొట్లు వరుస
నాచుకొని నీటిమూలలయందుఁ జేరి
మెల్లముడుచుః కూర్చున్న పిల్లలట్లు.

ఈమెకు నిద్రపట్టినది. నేను బోయెదను. (నిష్క్ర)

వ: (ప్రవేశించి) సైరంధ్రిపోయి యొంగా నేపైనది. మత్తుపదార్థములఁ గలిపి మద్యము సిద్ధము చేసితిని.

సు: (అర్ధనిద్రలో) వల్లకీ! నీవు కీచకుని యింటికి బొమ్ము

వ: మద్యము తెమ్మంటారా?

సు: (అర్ధనిద్రలో) మంచి మద్యము దీసికొనిరా!

వ: తీసికొని వచ్చితిని. పుచ్చుకొనుఁడు.

సు: నాకుఁ గన్నులు తెరపు కనబడుట లేదు. నీవు నన్ను నెమ్మదిగఁ గూర్చుండఁబెట్టి యిమ్ము.

వ: (అట్లు చేయును)

వ: ఎట్లున్నది? ఇది మీతమ్ములు కీచకమహారాజుగారి కొఱకుఁ జేయఁబడినది.

సు: (పండుకొనును)

వ: ఇంకఁ గొంచెము తెప్పించరా?

సు: ఊఁ_

వ: సైరంధ్రి వెళ్ళితీసికొని వచ్చెద ననుచున్నది.

సు: ఊహూ.

: ఆమెయే వెళ్ళెద నన్నది.

సు: ఊఁ

వ: సైరంధ్రి యిప్పు డేమి చేయఁగలదు? నేను ముంగు వసారాలో నిలఁబడెదను. సైరంధ్రితో నెమ్మదిగా మాట్లాడ

వచ్చును. నేను రాకముందే యీమెకు నిద్రపట్టినది. సింహబలునితో సైరంధ్రిని నేనడుగనిదే యడిగితినని చెప్పితిని. కాని మిమ్మిప్పు డడిగెదను వచ్చుచున్నది

సై: (ప్రవేశించి లోపలికిఁ బోఁబోవును)

వ: దేవిగారు నిద్రపోవుచున్నది. ఎవరిని లోనికి రానీయ వద్దన్నది.

సై: సరే (తిరిగి పోఁబోవును)

వ: మాటమ్మా! ఏమంత తొందర! ఇప్పు డెంత ప్రొద్దుపోయినది.

సై: ఒకజాము ప్రొద్దుపోయి యుండవచ్చును.

వ: ఇప్పుడు నీవు నడచి యొంటరిగా నెక్కడికైనఁ బోఁగలుగుదువా?

సై: ఎందుకుఁ బోవలయును?

వ: కాదు, వెళ్ళవలసివచ్చినచో వెళ్ళఁగలవా?

సై: నీవన్న మాటలు నా కర్థముగాలేదు.

వ: అదికాదమ్మా! నీకు భయము లేదా యని.

సై: నీకు భయము లేదా?

వ: నాకు భయము గనుక నే నీవు వెళ్ళఁగలుగుదువా యని యడిగితిని.

సై: నాకును భయమే.

వ: అవసరమైన పనియున్నచో?

సై: తప్పనిసరికిఁ బోవుదుముగాని భయపెట్టును భయమే

వ: నీకు భయములేదు. నీవు రాత్రులం దెచ్చటకైనఁ బోఁగలుగుదువు.

సై : ఈ చమత్కారము బాగున్నది.

వ : ఏమందువమ్మా కోపమా? నీకు భయము లేదని నాకుఁ దెలియునుగాన నే చెప్పితిని

సై : నీ కెట్లు తెలియును?

వ : అప్పుడప్పుడు నీవు రాత్రులయందు నొంటరిగా మే మందఱము నిద్రపోగాఁ జూచి పోవుచుందువుగా !

సై : అవును. పోవుచుందును.

వ : అందుకనియే భయము లేదన్నాను.

సై : ఊఁ. భయము లేదు.

వ : ఇటువంటి రాత్రులయందుఁ గూడ భయములేదా?

సై : ఏమో యది నీ కెందుకు?

వ : మన కేమి మాటలు లేవా? విరోధమా మనకు? అట్లు మాటలాడెద వేమమ్మా?

సై : చెప్పఁదలఁచిన దేదో చెప్పుము. అనవసరప్రసంగ మెందుకు?

వ : నిన్నొకమాట యడిగెద ననుకొన్నాను. నీవు కోపపడినచో నెందుకు?

సై : అవును, ఎందుకు?

వ : నాకు నడుగవలయు ననియే యున్నది.

సై : అడిగిన నడుగుము. లేదా లేదు.

వ : నీ వట్లు పోవుచున్న దెక్కడకు?

సై : నా భర్తలు గంధర్వులైదుగు రుంటిరింటినే, బాహుబలతృణీకృతనిఖిలశాత్రవవీరులు! వారియొద్దకు.

వ : అబద్ధము.

సై : నోరుమూయుము.

వ : ఓయమ్మ! మిగులుమాట లెందుకు? నీవిప్పుడు తక్షణముఁ గీచకమహారాజుగారి యింటికిఁ బోయి సుదేష్ణాదేవికి మద్యముఁ దీసికొనిరానలయును. ఆమెకు మిక్కిలి దలనొప్పిగా నున్నది. తన్ను నెవరును మాట లాడించరా దన్నది. ఆయన గారింటివద్ద మంచిమద్యము దొరుకును. ఆయన ప్రత్యేకముగఁ దనయక్కగారి కని మదిర నిలువఁజేసి యుంచును. అది త్రావిన గాని యామెకు శిరోభారము శమింపదు.

సై : అతని యింటికి నేను బోను.

వ : ఇది పనికత్తె యనవలసిన మాటయేనా?

సై : ఇంత చీఁకటిలో నెట్లు?

వ : ఏమో! ఎట్లో!

సై : నిజముగా నన్ను దేవి యచ్చటకు వెళ్లుమన్నదా?

వ : వెళ్లు మనలేదు. నేనే చెప్పితిని.

సై : వెళ్లుమన్నచో వెళ్ళెదను. ఆమెను గనుగొని మఱి పోయెదను.

వ : ఆయమ నిద్దుర లేపన ద్దన్నది.

సై : నీమాట నేను నమ్మను.

వ : నమ్మక పోయినచో నిక్కడ నూరకే కూర్చుండి సుదేష్ణాదేవిగారికందాలోఁ బడి తినుచుండుము. వారిపనులకు మాత్రి మక్కఱకు రాకుము. నా సొమ్మేమి పోవుసది. ఆమె నీతోఁ జెప్పుమన్నది. నేను నీతోఁ జెప్పితిని. నీవు చేయుము. చేయక పొమ్ము. ఆమెచేత నీవు పనిచేయించు కొందువో

యామె కే నీవు పనులు చేసెదవో యది మీకుఁ దెలియవలెను. నా కేమి తెలియును? (నిష్క్రమించును.)

సై: ఇది యేమో పన్నాగము పన్నినారు. నే నిరాత్రి కీచకునియింటికా? ఈయర్ధరాత్రమునను? ఏపిడుగైనఁ బడినచో నేమియగుదును. హాయి! నా భర్తలు బ్రతికిపోదురు. స్త్రీచిత్తము పురుషుని భాగ్య మన్నారు. నాభర్త లిట్టి మహాపద లనుభవించుట నామూలముననేగదా!

నే డింతకథ జరిగినతరువాత నన్ను వానియింటికిఁ బంపునా సుదేష్ణ? ఆమె యట్టిది కాదే! నల్లకి యేవైన దుష్టపు మాటలు చెప్పి యొప్పించెనా? నల్లకి యీకోపము జూచిన సుదేష్ణ చెప్పినట్లే యున్నది.

ఎఱిఁగి యెఱిఁగి పులియున్న పొదలోని కేల్లుపోగుదు? ఆహా! సేవావృత్తి యెంతచెడ్డది. నే నిప్పుడు పోకపోతినా నా భర్తల ధర్మమార్గసంచారిత్వమునకు నామూలమునఁ గళంకము రాఁగలదు. మాటనిలుపుటకై సకలరాజ్యమును దృణముగాఁ బరిత్యజించిన యుధిష్ఠిరచక్రవర్తి ధర్మపత్నినై నే నిట్టి యధర్మ మే మని చేయుదు? మరణ మైనను రానిమ్ము యజమానురాలి యాజ్ఞ చేసితీరవలయును.

ఈ యర్ధరాత్రమున నచ్చటి కెట్లుపోదును? పోదునుపో! దారిలో నాకేమి? నా యీ ప్రాణము పిడుగుపడినను బోదు. ఇం కెన్నికడగండ్లు పడవలసి యున్నవో!

తీరా, యచ్చటికిఁబోయినతరువాతఁ గీచకుఁడు పునః యట్లే ప్రవర్తించినఁ జేయవలసిన దేమి? నే నీయర్ధరాత్రమున నెంత

యాక్రోశించిన నెవ రడ్డుపడెదరు? ఎట్టులైన జే ఫుదయమున
సైనచో నేమో, భారమంతయు సర్వేశ్వరునిపై వైచి పోయెదను.
వల్లకి యబద్ధము చెప్పినదేమొ. సుదేష్ణనే కనుగొనెదను.

సు : వల్లకీ !

సై : ఎందుకమ్మా !

సు : సైరంధ్రి కీచకుని యింటికి వెళ్ళినదా?

సై : (స్వ) ఇప్పటి కనుమాననివృత్తి యైనది.

సు : దాహము.

సై : తెల్లవారక ముందే పోవలయునా?

సు : ఊఁ.

సై : ఈ గాఢాంధకారమునఁ బోవు టెట్లు ?

సు : అయ్యో! దాహము.

సై : తెల్లవారిన తరువాతఁ బోయెదను.

సు : ఊఁ

సై : తెల్లవారువరకుఁ గీచకుని యింటివద్ద నుండవల
యును. ఇప్పు డెంత ప్రొద్దుపోయినది! అదిగో హజారమున
గడియలు కొట్టుచున్నారు. రెండుజాములు దాటినవి. కాఱు
చీఁకట్లు గ్రమ్మినవి.

(వల్లకి ప్రవేశించును)

సై : వల్లకీ !

వ : నాతో నీ కేమిపని ?

సై : మాటినీవేకదా నన్నుఁ గీచకునియింటికిబొమ్మన్నది

వ : వెళ్ళెదవా ?

సై : వెళ్ళ నక్కఱలేదా ?

వ: వెళ్ళెదవా? అని చెప్పినను.

సై: ఊ

వ: సరే వెళ్ళుము.

సై: మదిరకుం బాత్రకావలయును. ఆయనయే యిచ్చెదరా?

వ: ఇక్కడనుండియే తీసికొనివెళ్ళవలయును.

సై: నీవు తెచ్చిపెట్టుము.

వ: మంజీరకున నీవే యడుగుము. కొట్టులోనుండి తెచ్చియిచ్చును.

సై: నే నెప్పు డిదివఱ కతనితో మాట్లాడలేదు.

వ: ఇప్పుడు క్రొత్తగా మాట్లాడుము.

సై: పరపురుషులతో నేను మాట్లాడను.

వ: నేను?

సై: నేను వ్రతమున నుంటినిగదా!

వ: మఱి కీచకమహారాజుగారితో నెట్లు మాట్లాడెదవు?

సై: (మౌనము)

వ: నా కెందుకు! ఇదిగో సువర్ణపాత్ర. ఇందాకనే తెచ్చితిని.

సై: తెల్లవారనిమ్ము.

వ: దేవిగారికిం దలనొప్పి యప్పటి కెక్కువ కాదా! నీ యిష్టము. (నిష్క్రమణ)

సై: సుదేష్ణ నన్నీ పనికి నియమించినదేమి! ఏమో! ఈమె పయోముఖవిషకుంభ మేమో! ఏమి కానున్నదో!

(తెరపడును)

చతుర్థాంకము

నిశాభాగము. ప్రవేశము. కీచకుఁడు

కీచకుఁడు: అహో కాముకినో.

అరమూఁతల కన్నులు నుం
దరవక్రాపాంగములు వృథాసంచలను
దురచేలాంచలములు నా
తరుణి హృదయభావములను దాచక చెప్పున్

నాలో నుద్భవించిన యీ మహాగ్ని చాలదా! ఎందులకీ గాలి యింత నిప్పులు చెఱుగుచున్నది? ప్రియా! నీమూలమున నాకీ స్వర్గాసమాయాశాస్వాదియంచుఁ గప్పుకొనుటకు దుష్పటికాండ సహింపజాలేక పోవుచున్నది.

ఈ మేఘము లింత గర్జిల్లుచున్నవి. ఇవి సింహములా యేమి? శబరకన్యకల చేత నాస్మృతమైన నవమృగ్మవోలె నల్లని యీ యాకాశమీ జీమూతములచేత నెంత యొప్పుచున్నది! అదిగో మెఱయుచున్నది.

ఓ జలదకన్యకా! యెంత మెలుకుచున్న
నీ జఘనభాగమున రమణీయమైన
లలితసౌదామనీమేఖలానిబద్ధ
దృష్టి నగు నన్నుఁ గికురించె దేల యిట్లు?
శ్యామలమనోజ్ఞమైన నీ చక్కఁదనము
తలఁచుకొన్నకొలంది యీ పులక లెత్తు,
మోహనాంగి వింత రసార్ద్రమూర్తి వచల
కఠినతామంగ్గముల నేల కొలువెట్ట?

మిత్రుఁడు శారద్వతుఁడు రాలేదు. నాకీ బాధయేమో యపనయింపరానిదిగా నున్నది. వానలో రాలేక యూరకున్నాఁడేమొ? మామైత్రి యట్టిది కాదే. పిడుగులుపడుచున్నను

రాపలసినదే. ఎవరు? శారద్వతా! (పోయి చూచి) ఈయీవాగు గాలికిఁ దలుపు ద్రోసికొని వచ్చినది. ఈయంధకారము నీవర్షమును నా కెన్నివిధములుగా బాధాజనకము లగుచున్నవి! నా మిత్రు నేమో రానిచ్చుట లేదు. నా ప్రియురాలిని రానిచ్చునని తోఁచదు. ఏమో! నాకేమి తలంచుకొనినను ప్రాణములు పోవుచున్నవి.

ఈమన్మథుఁ డింతగా నామీఁదఁ గారవములు మీరిన ములు నూరవలెనా? నే మేమి ధూర్జటుల మటోయి, మామీఁద దూకెదవు నీవు?

ఇదివఱ కెట్టివానికిని నే శరణంచు వచింప నీకుఁ బూ
నెద శరణంబు! నవ్యనళినీదళదివ్యశరంబు లేల పూ
నెదవు? కుమారిగంధవహనీతమహార్చులలోన నన్నుఁ ద్రే
ల్చెదు సుకుమార! మార! దయలేక, కృపామతి నాదరింపవే.

అబ్బబ్బ! ఇంక నీవిరహ మెట్లాగుదును? నా శా జగన్మోహిని యెందుకుఁ గనంబడినదో! ఈవిరహము విరహాగ్ని ప్రాణములు త్రుంచుకొనిపోవునా యేమి?

శారద్వతుఁడు: (ప్రవేశించి) ఈ మేఘము లెంతదట్టముగా నలముకొన్నవి! మిత్రుఁడు నాకై యెదురు చూచుచుండును! ఇదియేమి! చీఁకట్లింతగా క్రమ్మినవి! సుపరిచితములైన యీ మార్గములే నాకు దుర్గ్రాహ్యములుగా నున్నవే! అదిగో మెఱుపు! ఒక్కసారి తళుక్కుమని మాయమైనది. కాని త్రోవ మాత్రము చూపినది. ఓసౌదామనీ! నీవలన నభిసారికాకాంతల కెంత యుపయోగము! ఈ నిశాభాగము రమ్యముగానే యున్నది.

నా బట్టలు తడిసి ముద్దలైనవి. మిత్రుని యిల్లు సమీపించితిని.

ఓసి సౌదామనీ! యింక నొక్కకొంచె
మింత మెఱయుము మెఱయు నీ యిల్లు వెండి
గాను బంగారమును గూడఁ గాను ద్వార
బంధ మెట నున్నదో చూపవలయు నంత.

ఎంత మంచిదానవు! సమయమునకు మెఱసితివి. అందుకనియే యమృతమూర్తులగు యువతీరత్నములతోఁ బోల్చుదురు నిన్ను. సఖుఁడా! సఖుఁడ

కీచ: (లేచి) రావోయి సఖుఁడ! వచ్చితివా?

శార: వచ్చితిని.

కీచ: నీకోసము నిమిషములు యుగములుగా గడపుచుంటిని.

శార: ఎవరికోసమో! నాకోసము గాదు.

కీచ: నిజముగా నీకోసము.

శార: నే నేమి స్త్రీనా?

కీచ: ఓయి స్నిగ్ధుఁడా! కాలము గడచుటలేదు. నీవు వచ్చిన గడచునుగదా యని

శార: నేను వచ్చిన గడచునులే. అసలు గడచవలసినది నా కోసముకాదుగద.

కీచ: మిత్రమా! కూర్చుండుము. ఇప్పటికెంత ప్రొద్దు పోయినది.

శార: రాత్రికి రెండుజాములైనది.

కీచ: ఇంత చీఁకటిలో నెట్లు వచ్చితివి?

శార: నే నొక్కఁడనే రాలేదు.

కీచ: మఱి యెవరితోఁ గలసి వచ్చితివి.

శార: ఒక ఖేచరాంగినతో.

కీచ ఆమె యెచ్చట? ఏదీ?

శార: ఇంతవఱకు వచ్చి వెనుదిరిగి పోయినది.

కీచ: అయ్యో! ఆమె యెట్లున్నది? ఎవ రామె?

శార: ఎట్లున్నది? ఎవ రామె? ఎంత యందకత్తె.

ఆ లలితాంగి చారుమధురాకృతి సాటి యనంగవచ్చు శం
పాలలితాంగి, యా మధురవక్రమనోహరనీలకుంతలన్
నేలలితాంగిఁ బోల్పదగు లేకిడు తెల్లని కన్నెతమ్మి యం
దాలకుఁ బుల్కలా సతి సుధామృగసంతవిలాసవైఖరుల్.

కీచ: ఆమెను నాకుఁ జూపించవా?

శార: ఎచ్చటఁ జూపింపను?

ఆశాంతంబుల సాంధ్యకాలముల నీలాంభోదగర్భంబునం
దా? సానందచరన్మధువ్రతకులోత్తంసాపలీగాయమా
నాశాగీతములందునా? యుదయవేళాంచత్సితాంభోద మా
కాశప్రాప్తిగసంతరోచులన,! లేకన్ బ్రేమకున్ లోనునా!

కీచ: ఓయీ! నన్నెందుకు వేధించెదు?

శార: అబ్బో! స్త్రీని జూడకయే నీ కెందు కెంత విరహము?

కీచ: మిత్రమా! అట్లుకాదు. నే నీనాఁ డొక జగన్మోహినిని జూచితిని. ఆమెయు ఖేచరాంగనయే. వచ్చినదేమో యని యడుగుచున్నాను.

శార: ఆమె యెవరో నాకేమి తెలియును! నా వెంట వచ్చిన యామెను జూపెదను. ఆమె యేమో గుర్తుపట్టుకొనుము.

కీచ: మఱి యామెను జూపింపుము.

శార : కొంచె మూగము.

కీచ : ఆగితిని.

శార : అదిగో! కన్నులు మిఱుమిట్లు గొనలేదా!

కీచ : (నవ్వి) అవును! ఆమెయు నిట్లే యుండునుగాని, యామె మాత్ర మీమె కాదు. ఆమె భూసంచారిణి.

శార : భూసంచారిణి కొసమేనా యింతయవస్థ.

కీచ : సఖుఁడా! అట్లుకాదు, అట్టి లతాంగి నెవ్వరును నెప్పుడును జూచియుండరు.

శార : ఆమె వీ కెచ్చట కనంబడినది.

కీచ : రాజాంతఃపురములో!

శార : ఆమె యెవరు?

కీచ : ఎవరో గంధర్వుల భార్య యఁట.

శార : మిత్రుఁడా! అట్లైన నా యోజన మానుము.

కీచ : ఎందుచేత.

శార : నీవు భూసంచారివి. వారు ఖేచరులు.

కీచ : ఓయి పిచ్చివాఁడా!

శార : నీవు మహానుభావుఁడవు. అందుకుఁ గాదు. కొంచె మాలోచించితివా యని.

కీచ : ఆలోచనలైనవి. అన్నియు నైనవి. నాప్రాణములు మాత్రము నిలుచునట్లు లేదు.

శార : అందుకు నే నేమి చేయుదును?

కీచ : తమ్ముఁడా! పరిహాసములు మాని యేదైన కథ యైనను జెప్పుము!

శార : ఏమి చెప్ప మందువు?

కీచ : నీ యిష్టము,

శార : నాకొక్కటే కథ వచ్చును.

కీచ : అదియే చెప్పుము.

శార : అనఁగా అనఁగా ఒక రాజు.

కీచ : ఆరాజున కేడుగురు కొడుకులా ?

శార : కాదు. నలుగురు.

కీచ : తరువాతఁ జెప్పుము.

శార : ఇప్పుడు మనకథ యొక్కనితోనే.

కీచ : ఊఁ.

శార : ఆయొక్కఁడు భార్యతో నడవికి వెళ్ళవలసి వచ్చినది. అచ్చట నొకరాక్షసుఁ డాయన భార్య నపహరించినాఁడు.

కీచ : ఇది నాకును తెలియును.

శార : తెలియదు.

కీచ : తెలియునయ్యా !

శార : తెలిసినఁ జెప్పుము !

కీచ : ఇది రాముని కథ.

శార : చివరకేమైనది చెప్పుము.

కీచ : ఇది కాదోయి! ఇంకొకటి చెప్పుము.

శార : అదిగో కోడి కూయుచున్నది. నేను వెళ్ళవలయును. వర్షము వెలిసినది.

కీచ : ఏమంత తొందర ?

శార : పనియున్నది.

కీచ : నీ యిష్టము. (శారద్వతుఁడు విశ్రమించును)

కీచ : ఓప్రియురాలా! నాప్రాణములమీఁద నీ కెందు

కింత వైరము? ఈ నిశాభాగ మెంతతీవ్రమైనది? ఇదివఱకు గడచినది యొక యొత్తు. ఇకముందు గడుపవలసినది యొక యొత్తు.

వల్లకీ! నీమాటమీఁదనే నాప్రాణము లింతదనుక నిలచి యున్నవి. నిజముగాఁ గోడికూసినదా! వర్షము వెలసినది. కోడి కూసినట్లు లేదు. కాదు, అదిగో! అవును కోడి కూసినది. ఈ కుక్కుటారావములు నా చెవుల కెంత మనోహరములుగా నున్నవి.

అవి యూనయించునట్టి జలజాప్తుని ముంగిట మ్రోయు దుందుభుల్
నవసుకుమారమూర్తు లగు నాతుల మే[illegible]
ప్రవిమలరాగ మేచెను ప్రభాతసతీమృదునూపురధ్వనుల్
కువకువలాడు జక్కవలకూతలకుఁ జయిదోడు పోడుముల్

మిత్రుఁడు వెళ్ళినాఁడు. వర్షము వెలసినదివలె నున్నది. అయినను మేఘములు దట్టపుపొగలవలె నాకాశమునందు సంచరించుచునే యున్నవి.

ఓసీ! జగన్మోహినీ! నాప్రాణము లెంత యాహరించు కొన్నావు! ఇంకను దెల్లవారదే? నీవెప్పుడు వచ్చెదవు?

నీ విమలనాగవల్లి కానిభవికాస
బాహువల్లిక పెనువవలని సుఖము
వనిత! నా మోమునఁ బ్రాఁబడని దయ్యు
నా మహాసౌఖ్యమునకె న న్నాసగొలుపు.

వల్లకి యేమి చెప్పినది? తెల్లవారకముందే పంపించెద నని చెప్పినదే! ఇంతవఱకును రాలేదా లతాంగి. ఇంక నే నేమి చేయుదును? నామన స్సింత యలజడి పొందుచున్న దేల? నా హృదయ మింత కొట్టుకొనుచున్న దెందులకు? నాకుఁగాళ్ళు చేతు లాడుట లేదు. (కూర్చుండి)

ఓయి సూర్యుఁడ! యుదయించె దోయి! యకట!
ప్రాణములు పోవునట యుదయాస్తమయము
లందు నీ యొక్కయును నల్ల చందమామ
యొక్కయును, ప్రాణులకు నెల్ల నుర్వియందు.

(మోహము)

(ద్రౌపది ప్రవేశము)

ఇదియేఁ దగినకార్యమె సమర్థించుచుంటి
సకలభూపాలకులరాజచ్ఛ్రణుఁడౌ
ఆ యుధిష్ఠిరనృపతి కర్ధాంగి నగుదు
నల్లకూయమృదుస్తకరాపెఁ వెల్లవోవు.

ఇదియె కీచకుని యిల్లు. సర్వథా యిదియేకావలయును. ఆస్త్రీ చెప్పిన గుర్తు లన్నియు నిందే కనంబడు చున్నవి. పులి దాగియున్న గుహలో మూలికకై పోవు నట్లై రాగివలె నున్నాను. ఏవిధమైన యాలస్యము కూడదు. అదిగో! ఆ కాముకుఁడు యీతఁడే. ఇతనితో నేమని మాటలాడుదును?

కీచ: (చూచి) ఓహో! శృంగారరసపట్టభద్ర! సచ్చిత్రివా?

రాఁగదవె బాల! నా యూరుభాగమునందు
నీకు పూర్వమ్మె స్థిరపడెనే పదమ్ము
ఇదివఱకు నిన్ను వెదుకని యీ కుటిలుని
జన్మ నిష్ఫల మగునటె శిక్షాపథంబు.

నీ యీ యభిసారికా వేషమున నా హృదయఫలకము చిత్రకారుని పటమువలె నయినది. నీ యీ మనోహరమూర్తి నేమని వర్ణింతును?

మోహినీ! వానలోఁ దడిముద్ద నయితి
నీ శిరమ్మున ముసుఁగైన నీలవసన
మతివ! సౌదామినీవల్లి నావరించు
చిఱుమొగులురీతి నందమ్ము చిందుచుండె.

ఆకసమున నా సౌందర్యము. ధారుణీతలమున నీ సౌందర్యము.

వనితా! దంపతు లెల్ల నీ గతిరిశాభాగంబు గాటంపు ప్రే
మను బంధింతు రనేకకోట్యుత్కళి కాసంతానమోహముల్ వోలె నా
కను లీత్రోవను జూచిచూచి ఫలమల్ గానక ఒక్కస్వాంగసం
జనితానందరిక్తమగ్నుని నన్నిట్ జూడవే యిప్పుడేన్

ద్రౌ: అయ్యా! మీయక్క సుదేష్ణాదేవి శిరోభారమున నందుచున్నది. మీయొద్ద దివ్యమైన మద్యం దొరకునట. నన్నుం దీసికొనిరమ్మని పంపినది. దయచేసి యిప్పింపుడు. ఆమె నాకొఱకు కెదురుచూచుచుండును.

కీచ: మదిర నీవు తీసికొని పోవలయునా? పరిచారికచేతనైనఁ బంపించెదను. యిహపరలోకములకుఁ బట్టపురాణివి కాదగిన నీవట్టి పనులేల జేయుదువు?

ఆశాబంధ మొకటి నన్ను వెనుకకు లాగుచున్నది. లేకున్న నే నీపాటి కెక్కడ నుండవలసినదో! ప్రియా! దయఁ జూడుము. నే నేమి యపరాధము చేసితిని. నిన్ను వీడి యిఁక తప్పుపాటుకాలమైన నిలువఁజాలను. నన్నింత వేదపఱచిన నీ సౌందర్యము భూతధాత్రి కెల్ల నలంకార మగుచున్నది. నీ విచ్చుటకు వచ్చినదే నాపైఁ గల మచ్చికకుఁ దార్కాణ.

ద్రౌ: అయ్యా! నిజముగా నేను మదిరకై వచ్చితిని. సుదేష్ణాదేవి శిరోవేదనవలన మిక్కిలి బాధపడుచున్నది. మదిరఁ దీసికొని పోయి యామె కీయవలయును. శీఘ్రముగ నన్నుఁ బంపుడు.

కీచ: ఎవరక్కడ.

సేవకుఁడు: (ప్రవేశించి) చిత్తము.

కీచ : మేలిరకపు మద్యముఁ దీయించి సుదేష్ణాదేవిగారికిఁ బంపవలయును. ఇట్లని కింకరునితోఁ జెప్పుచుఁ దక్షిణను పంపించవలయును.

సేవ : చిత్తము. (నిష్క్రమించును)

కీచ : చెలియా! ఇప్పటికి నీపని యైనదా? ఇంకఁగటాక్షింపుము. (పట్టుకొనఁబోవును)

ద్రౌ : అయ్యో !

కీచ : మనోహారిణీ! ఏల నన్ను బేలు పెట్టెదవు! నీవే మొయరుదెంతు వని, నా భుజపంజరమునఁ జొత్తు వని చొచ్చి నాలో నైక్యమైపోదు వని యనుకొంటిని. వచ్చినది మొదలు భ్రూభంగములతోడనే సరిపెట్టెదవు. ఏదీ! ఒక్కసారి నిన్నుఁ గౌఁగిలించుకొననిమ్ము. (కౌఁగిలించుకొనఁబోవును.)

ద్రౌ : (పరుగెత్తుచు నిష్క్రమించును.)

కీచ : (తఱుముచు నిష్క్రమించును.)

(తెరపడును)

పంచమాంకము

ప్రవేశము - ఉత్తర

ఉత్తర: తెల్లవారినది కాని నామనస్సునేఁ డేమో సరిగా లేదు. స్నానము చేసినను గూడఁ జేపిల్లు లేదు. దిక్కులు శుభ్రముగా లేవు. తెల్లవారలు వర్షము గురిసినవి. ఆకాశమున మేఘములు లేవు. అదేమో ధ్వని.

ద్రౌ: (ప్రవేశించి) ఆహా! ఈ దురాత్ముఁడు నన్ను వెన్నాడుచున్నాఁడు. అయ్యో! నన్ను రక్షించువా రెవ్వరును లేరా! జనములెల్ల రూఁక భయభ్రాంతులై యాశ్చర్య నిమగ్నులై చూచెదరే కాని నన్నొకరైన నాదరించరా? ఇగొసకి జక్షిసి యొకగును నన్ను రక్షింపవచ్చుట లేదు. ఏమిచేయుదును. దేవి సుదేష్ణా! నన్నింతటి యాపదలో ముంచితివి?

(నిష్క్ర)

ఉ: ఈమె కీ సుహాప్పన యేల వచ్చినది. తొందరగా వచ్చి తొందరగా వెళ్ళిపోయినది. పలుకరించుటకుఁగూడ విల్వ లేదు. ఈమెను తఱుముచున్న దెవరు? ఈ యవస్థ యేమి?

కీచ: (ప్రవేశించి) ఓహో! మాలిని! ఏల పరుగెత్తెదవు? పిచ్చిదానా! నిన్నేమి బలాత్కరింపవచ్చితినా! పరుగెత్తకుము. నిలుచుండి మాటలాడుము. పరుగెత్తుటయా యది. తొందరగా నడచుచున్నావు.

నీ జఘనభాగమున ర మణీయమూర్తి!
కదలజాలవు పరుగెత్తఁగలవె నీవు?
ఆయిన నిదికూడ నొకరీతి నందమే
కాంత! సర్వాంగసుందరాకార వగుట.

ఆహా! ఈసతి నడక యెంత యందము!

రమణి పిఱుఁదులు గుండ్రని చక్రములవోలెఁ
గిరుగుచున్నవి కామిని పరుగునఁ బోవ
ఆ సుదతి దేహవల్లికా మహాప్రపంచ
మందు మెఱుపుఁ దీఁగ విస్ఫురితిఁ దనర్చు

ఈమె యిప్పుడు తుపానుగాలులకుఁ గదలిపోవుచున్న యోడవలె నెంతసొగసుగా నున్నది!

చాలఁ దొందరలతో పైట జాఱిపోయె
కడఁగి దింపిన తెఱచాప కరణి నుండె
క్షితిఁ గానుఁ బ్రయాణికుల రీతిఁ దల్ల
డిల్లిపోయెడు కుచములు పెల్లుగలఁగి

సుదతి! భయము లేదు. నిలుచుండుము. ఒక్కసారి మాటలాడి పొమ్ము. (నిష్క్రమించును.)

ఉ: ఆహా! ఈదురాగత మేమి యీయనకు! సైరంధ్రి మహాపతివ్రత యఁట. ఆమె భర్తలు మహాబలవంతులఁట. పగబట్టిన కోడెత్రాఁచులవలెఁ బ్రాణములఁ దీయుదురఁట.

ద్రౌ: (ప్రవేశించి) ఇంక నెవ్వరు నాకు సాయపడువారు లేరా! నాభర్తలే నాకీ వేళ సాయపడవలయును.

సకలరాజన్యరత్నకిరీట సేవితపాదద్వయా! జయా! పలుక వేమి?
నిఖిలరాక్షసగర్వనిర్భేదనమహోద్భుతవిక్రమ! జయంత! శ్రుతము కాదో
సవ్యదోర్దండప్రచండకోదండ! యో విజయాభిధాన! యీ వేర మేల
దివిజాశ్వగమనసార్థకపరాక్రమశీల! యో జయత్సేన! రా వోయి నీవు?

పశుసమూహంబుగూడ నీ పరమకరుణఁ
దేల్చెదవు జయద్బల! నన్నుఁ దేల్ప వేమి!
ఘనులు లబ్ధకృతిశత్రులు గారె మీర
లూరకుండెద రేల? వే రారె! రారె!

(నిష్క్రమించును)

ఉ: ఓహో! భయంకరముగా నున్నది. ఈ శోక భయంకరమూర్తి నే నెట్లు త్రిప్పుదును? ఆ గంధర్వులు వచ్చి మా నగరముపైఁ బడరుగద!

కీచ: (ప్రవేశించి) బేలా! ఏల యూరక సఱచెదవు? ఊర్ధ్వోభారమున నడువలేని యావువోలె నేల బరువెత్తెదవు? నిన్నొక్కమాట గట్టిగా నడిగిపోయెదను! అంతమాత్రమున కాఁగరాదా!

ఆ గమనరేఖ నన్నెంత యాహరించు!
దూరమున కెంత సౌందర్యవారిరాశి
ఆ మెగురుచున్న నీదు చేలాంచలముఁ
వెలఁది నా ప్రాణములు ముడివేసికొందు.

ఒక్కమాట.

ఉ: నే నిచ్చటనుండి పిలచిన వారికి నా పిలు పందునటుల లేదు. సమీపించెద.

ద్రౌ: (ప్రవేశించి)

నా నాథుల్ జగదేకవీరకములు గంధర్వాళిముల్ నా, రిపు
ప్రాణమ్ముల్ హరియింతు రంచు దెసలన్ వ్యాపించె మీ కీర్తి లే
లం నన్నీ గతిఁ జూచియుండియును బేలల్ వోలె రాకుండి రా
హా! నా కీదృశకష్టముల్ బళిబళీ యాజన్మ సిద్ధంబులే?

ఉ: (సమీపించి) అమ్మా! సైరంధ్రీ!

ద్రౌ: తల్లీ! నన్నుఁ బలుకరించకుము.

ఏ నొక మహాపదంభోధి నీదులాడు
చుంటి నా ప్రాణములును నాయొద్ద లేవు
హా! మనోహరులార! నే నలఁచి యలఁచి
చావవలసినదేన! యీ జనునివలన?

(నిష్క్రమించును)

ఉ: నా ప్రాణములు పోవుచున్నవి. ఇంక నాకంద్రి యీరాజ్య మెందులకు?

కీచ: (ప్రవేశించి) ఎవరచ్చట?

ఉ: నేను మత్స్యదేశాధీశ్వరుని కూతురను.

కీచ: (నివ్వెఱపోయి) తల్లీ! క్షమింపుము. వెనుదిరిగి పోవుచున్నాను. (నిష్క్రమించును)

ఉ: నే నిప్పు డేమి చేయవలె. ఇది రాజాస్థానమునఁ జెప్పెదను. రాజ్య మింత యరక్షితముగా నుండరాదు. దూరమున నా వచ్చుచున్నది యెవరు? ధారుణీశ్వరుని ప్రధానామాత్యుఁడు ప్రాతఃకాలవాహ్యాళికొఱకు వచ్చుచున్నాఁడు కంక భట్టుగారు.

(ప్రవేశము కంకభట్టు)

కంక: తల్లీ! ఇది యేమి నీ విచ్చట నుంటివి?

ఉ: నే నిప్పు డొక యభ్యర్థిని.

కం: ఏమది?

ఉ: నా కొక యన్యాయము జరిగినది. అది రాజుగారికిఁ జెప్పుకొనుటకు వచ్చితిని.

కం: తల్లీ! చెప్పవచ్చును.

ఉ: ఒక రాజపురుషుఁ డొక పతివ్రతాతిలకమును బట్టపగ లింతకు ముందే రాజవీధులవెంటఁ దఱుముకొని వచ్చి యాయమకు మానభంగము చేయఁ బూనినాఁడు. అతనిని శిక్షింపవలె నని నా కోరిక.

కం: ఆ పతివ్రత యెవరు?

ఉ: రాజసభలో నామె పేరు చెప్పరాదు.

కం: మన మిర్వురమేకదా యుంటున్నది?

ఉ: ధర్మమూర్తులగు తమరు నిల్పినచోటే సభ యని నా యుద్దేశ్యము.

కం: ఈబిడ్డ యెంత ముద్దుగా మాటాడుచున్నది? (ప్రకాశముగ) అమ్మా! న్యాయము చెప్పుచున్నాను. నీవు సాక్షిక్రింద నుపయోగించెదవు. అట్లు పరాభవింపఁబడిన సతియే వచ్చి రాజసమ్ముఖమున నివేదించుకొనవలయును.

ద్రౌ: (పరుగెత్తుకొనుచు వచ్చి) నా భర్తలెందున్నారని పిలుతును? ఓజయ! జయంత! విజయ! జయత్సేన! జయద్బల!

రాజసభయందు నాకుఁ బరాభవంబు
ఇది మొదటిసారి కాదు మీ రేమి సేతు
రీ పరమనీచయువతి కింతే తుదిపలు
కంతటి మహానుభావు లీరయ్యుఁ బతులు.

ఇప్పు డెచ్చోటికిఁ బోయెదను?

ఉ: అదిగో, ఆ మహాసాధ్వి!

కం: ఆమె పేరు?

ఉ: సైరంధ్రి యని పిలచెద రామెను.

కం: ఓహో! యువతి! ఏల నట్లఱచెదవు?

ద్రౌ: నే నొక మహాపదలోనున్నాను. నాపతులున్నారైదుగురు. వారు గంధర్వులు. వారితో మొఱపెట్టుకొనుచున్నాను.

కం: బాగుగనున్నది. ఊరి వెంట నఱచుచుఁ బోయెద నేల? ఇది నీకుఁ దగదు. జనమెల్ల రొకవిచిత్రమృగమును జూచుటకు వచ్చినట్లు, చూడుము, నీవెంట నెట్లు పడివచ్చుచున్నారో!

ద్రౌ: అయ్యా! చూచెడివారి కేమి తెలియును, అనుభవించెడివారికిఁ దెలియును.

కం: ఎంత యనుభవించినను నలుగురిలోనికి రాఁ జెల్లదు. అందులో స్త్రీలు వత్తురా? మహాపదలో నుంటినంటివి. మఱి నీకు శత్రువులు లేరా!

ద్రౌ: తలవెండ్రుకల యంతమంది.

కం: మఱి వారు నిన్ను గుర్తుపట్టుదురు కాదా ఇట్లు వచ్చుట తగదు. చూచినవారేమనుకొందురు? ఇంత లజ్జావిహీన యేమనుకొందురు. పైన నెదురుపడి పురుషులతో మాట్లాడెదవు.

ద్రౌ: స్వామీ! నేను పురుషుల కెదురుపడి యేమాట్లాడు చుంటిని.

కం: నీకుఁ బురుషు లన్న లెక్కలేదు.

ద్రౌ: లేదు. నాభర్త స్త్రీ. జూదరి. వంటవాఁడు. పశువుల కాపరి.

కం: అంత యావేశము పొందెద వేటికి? నాట్యకత్తె వలెఁ ద్రొక్కులాడెదవు. చాలు! ఇఁక బొమ్ము, నీభర్తలు గంధర్వులో! స్త్రీలో! పురుషులో! వారికిమాత్రము తెలియదా నీస్థితి! ఇంక రాజవీధులయందు నిలువక పొమ్ము.

ద్రౌ: నేను నాట్యకత్తెనే! నాభర్త నటుఁడు. ఎట్టివాఁడు గాకపోయిన నాకిట్టి మహాపరాభవములు జరుగుచుండఁ జూచుచు నూరకుండి తరువాత మాటలతో నూరడించును. అవును! నాకేమి పరువు? పరువేమిటి? జూదరుల భార్యలకు! కితవుల యాలులకు (నిష్క్రమించును)

కం: అమ్మా! నీ వెచ్చటికిఁ బోవుచుంటివి?

ఉ: నర్తనశాలకు, మఱి యీయామెగతి యేమి?

కం: ఆమె భర్తలులేరా గంధర్వులు? వారు వారి విధ్యుక్తములను వారే నిర్వహించుకొందురు. లేదా యూర కుందురు. ఇంతకు నామెను వెన్నాడిన పురుషుఁ డెవ్వడు?

ఉ: సింహబలుఁడు.

కం: అట్టివానితో వైరము రాజ్యమున కెందులకు? ప్రొద్దుగ్రుంకువఱ కెల్ల గంధర్వులు వచ్చి యామెను రక్షించు కొందురనుకొందును. నీవు పొమ్ము! మేము పోయెదము.

(నిష్క్రమించును)

ఉ: వీరిరువురి సంభాషణ చాలచిత్రముగా నున్నది. ఇతఁ డేమి పుంజీభూతరాజనీతియూ యేమి? ఈయనకూడ మునుపు యుధిష్ఠిరునియొద్ద నుండెడివాఁడఁట. మాయాచార్యు లీయనను నెఱుఁగు నఁట. ఆయన సైరంధ్ర నెఱిఁగియున్నప్పు డీయన మాత్ర మేల యెఱుఁగఁడు! సైరంధ్రిని గంకభట్టు నిందించినాఁ డని చెప్పవచ్చునా. ఆమెయుఁ బ్రత్యుత్తరములు చాల కోపముగానే చెప్పినది. సైరంధ్రిపతులసంగతి యీయ నకుగూడఁ దెలియునువలె నున్నది.

గంధర్వు లీరాత్రికే వత్తురా? నృత్యశాల కరిగెదను. అందు బృహన్నలాచార్యులు చక్కని కథలు చెప్పి నామన శ్చాంచల్యము నడంచఁగలరు. మానగర మీరాత్రికే గంధ ర్వులకోపాగ్ని కెఱ యగునా! నామనస్సు మిక్కిలి యారాట పడుచున్నది.

మామామను యెంతలజ్జపడినాఁడు. ఆయనతో నేనెంత నిష్ఠురముగ మాట్లాడితిని. సైరంధ్రిమీఁద నాకింత ప్రేమ యెందులకు? నామనస్సు నన్ను సైరంధ్రియెడకు లాగుచున్నది. నాకును సైరంధ్రికి నేమి సంబంధమున్నది? ఆమెను జూచిన నాకు మాయమ్మను జూచిన ట్లుండును. మా గురువుగారు చెప్పిన మాటలవలన నది నా కామెమీఁద నేర్పడిన గౌరవము గానలయును. సైరంధ్రిమాత్ర ముత్తమకులసంజాత కాని యామె కనంబడునటుల గాదు. అప్పుడప్పు డామె మిక్కిలి దయగాఁ జూచుచుండును. ఆచూపు తల్లి తనబిడ్డమీఁదఁ బ్రస రింపవచ్చును. ఒకమహారాజ్ఞి తన పరిజనముమీఁదఁ బ్రేమ గలిగి నప్పు డట్లు చూడవచ్చును.

నే నవివాహితను. సైరంధ్రి యే రాజునకైన భార్య యేమో! ఆమెయిప్పటి యీస్థితి కారణాంతరములచేతఁగలిగినను మఱల తన యెప్పటిస్థితిని బొందునేమో! ఆమెకు నాయీడు కొడుకున్నాఁడేమో!

ఏమిటి నాకీ పిచ్చియూహాలు త్వరలో నర్తనశాలకు బోయెదను. నర్తనశాల యన్న నాకు భయ మగుచున్న దేమి? దినదినము నేను బోవునదియేగదా! ఏమిది! నా కీ యుద్దేశ్య మెందుకుఁ దోఁచవలె. అచ్చట సైరంధ్రిభర్తగంధర్వుఁడువచ్చి దాగి యున్నాఁడా! నే నిఁక నక్కడకుఁబోను. నేను మాతల్లి యంతఃపురమునకుఁబోయెదను. (పరిక్రమించి) ఇదిగో మాతల్లి యంతఃపురము. వల్లకీ! నేను వచ్చితినని మా యమ్మతోఁ జెప్పుము.

సు : (ప్రవేశించి) అమ్మా! నర్తనశాలకుఁ బోలే దేమి?

ఉ : నాకు నర్తనశాలకుఁ బోవుట యన్న భయము వేయుచున్నది.

సు : ఎందుచేత?

ఉ : అక్కడ నెవరోయుండి నన్ను బెదరించుచున్నట్లున్నది.

సు : తల్లీ! నీకీ భయ మేమిటికి. పదునేనేడులు వచ్చిన దానవు. ఎందులకు నీ కా భయము. అక్కడ నెవ రున్నా రని.

ఉ : సైరంధ్రిభర్తలగు గంధర్వులు.

సు : (బెదరి) వా రెప్పుడు వచ్చిరి?

ఉ : ఏమో!

సు : నేను దెల్లవారలు నిద్రించుచుంటిని. నా కెందుచేతనో నేటిరాత్రి యొడలు తెలియని నిద్దుర పట్టినది. నేను రాత్రి మద్యము ద్రావితిని. సైరంధ్రి నన్ను సింహబలుని యింటికి మదిరకోసము పోగానాయని యడిగినట్లున్నది. సైరంధ్రి వెళ్ళినదా? వల్లకీ! సైరంధ్రి యెక్కడ?

వ : (ప్రవేశించి) తన తమ్ముడుగారి యింటికి వెళ్ళినది.

సు : ఎందుకు?

వ : మీరు మదిర తెమ్మన్నారంట కదా!

సు : నేను వెళ్ళు మన్నానా? ఆమెయే వెళ్లెద నన్నదని చెప్పినట్లున్నదే నీవు!

వ : ఆమె వెళ్లెద నన్నది.

సు : నిజముగా!

వ : నిజముగా నే.

సు : ఎందులకు?

ప: తమతమ్ముని యందలి మోహము చేత.

ఉ: నల్లకీ! చచ్చిపోయితివి. గంధర్వులు నీగొంతుక పిసుకుదురు.

సు: అయ్యో! నశించిపోయితిని.

వ: నాకేమియుఁ దెలియను.

ద్రౌ: (ప్రవేశించి నెమ్మదిగా)

ఓయి జయత్సేన! ఓయి జయద్బల!
ఓయి జయంత! రావోయి విజయ!
మీయన్న జయుఁడేమి మీతోడఁ జెప్పెనో?
రండయ్య కలసి విరాటపురికి

వ: అదిగో సైరంధ్రి.

సు: ఆమె యేమో గొణుగుకొనుచున్నది.

ఉ: పతులైన గంధర్వులను బిలుచుచున్నది.

ద్రౌ:

ఈ యపకృతికి నీ వేమి ప్రతిక్రియ
చేయఁజూతో జయంత! చేయఁ జూడు
ఆనాఁడు సభలోన నరులు చేసినదాని
కన్న నియ్యది నన్నుఁ గాల్చివైచు.

సు: ఏమనుచున్నది.

ఉ: ఏమో మంత్రములు చదువుచున్నది.

ద్రౌ:

ఓజయ! గ్రహింపు నీ పదాంభోజములకు
నా నమస్కృతు లివిగో! శాంతత్వ మెల్ల
కరఁడు గట్టియయ్యె భవదాకార మట్లు
ఇంద్రియజయంబు లేని మే మిట్టు లుండ.

ఉ: అమ్మా! సైరంధ్రి! ఏమనుకొనుచుంటివి.

ద్రౌ: ఏ మనుకొనుచుంటివి ! రానున్న యాపదలు రత్నపంజరములో నున్నను వచ్చునుగదా యని.

ఉ: ఇంతవఱ కేమి చేయుచుంటివి ?

ద్రౌ: నెమ్మదిగా వచ్చుచుంటిని.

ఉ: ఏ త్రోవమీఁదుగా వచ్చుచుంటివి ?

ద్రౌ: నర్తనశాలమీఁదుగా !

ఉ: అమ్మా! నన్నుఁ బట్టుకొనుము.

(వల్లకి ఉత్తరను బట్టుకొనును)

ద్రౌ: దేవీ! ఏమి బిడ్డ యట్లాయినది.

సు: అది నర్తనశాలవద్ద నెవరినో చూచినదఁట.

ద్రౌ: ఎవరిని ?

సు: నీకు దారిలో నెవరును గనంబడలేదా ?

ద్రౌ: నాభర్తలగు గంధర్వులలో నొకరు కనంబడి నారు. బిడ్డ కంతభయ మెందుకు?

సు: నాకే భయమగుచున్నది. బిడ్డ కింకెంతభయ మగుచున్నదో!

ద్రౌ: వారివలన మీకేమి భయము? వారు మిగుల శాంతస్వభావులు. ఎంతభయంకరులో యంత శాంతమూర్తులు.

సు: నీవు సింహబలుని యింటికి వెళ్ళిన దెందులకు?

ద్రౌ: తమరు వెళ్ళ మని యాజ్ఞ యిచ్చిరని వల్లకి చెప్పినది.

సు: నే నట్లనలేదు తల్లీ!

ద్రౌ: నేను వచ్చి మిమ్మడిగినప్పుడు మీరు 'ఊ' అన్నారు.

సు: నేనప్పుడు మద్యమువలన స్మృహలో లేను.

ఉ: ఇది వల్లకి వంచన.

సు: మద్యము త్రాగుటవలనఁ గలిగిన మహాపద.

దా: (స్వ) నిజముగా నీవన్నగడ వల్లకిదే. మొదటఁ గొంచె మీమె ననుమానించితిని. సత్కులప్రసూత యీమె యట్లేలఁ జేయును.

సు: కీచకుని యింటికి వెళ్ళిన తరువాత నేమైనది?

దా: అమ్మా! ఏమని చెప్పుదును? ఆదుర్మార్గుడు నిన్నవోలె నన్ననరాని మాటలతో సంబోధించి నన్ను నీచముగాఁ బలుకరించినాఁడు. నేను నచ్చట నున్న నాకేమి యగునో యని బంగరుగిన్నె తొందరలో నక్కడనే విడిచిపెట్టి వీధివెంబడిఁ బరుగెత్తితిని. అతఁడు నావెంటబడి తఱుముకొని వచ్చినాఁడు. కొంతదూరము వచ్చి వెనుదిరిగిపోయినాఁడు.

సు: అయ్యో! ఎంతపని జరిగినది. తల్లీ! ఇది నా పొరపాటు. నన్ను క్షమింపుము.

దా: అమ్మా! ఎంతమాట యంటివి.

సు: వల్లకీ! నీకీయంతఃపురమునఁ దావులేదు, పొమ్ము.

(వల్లకి నిష్క్రమించును)

సు: సైరంధ్రీ! దారిలో నీభర్త కనంబడె నంటివిగా

దా: అవును.

సు: ఇది యాయనతోఁ జెప్పితివా?

దా: ఆయనయే చూచినారు.

సు: ఏమన్నారు?

దా : ఇంక నెప్పుడు దాను నన్ను వెన్నంటి యుండెద నన్నారు. నే నింకఁ బనిమీఁద వెళ్ళెదను. సెలవు. (నిష్క్ర)

సు : అమ్మా! ఉత్తర! నీ వింక నర్తనశాలకుఁ బొమ్ము

ఉ : తల్లీ ! నా కా పేరు విన్న భయముగాఁ నున్నది. నేను నేటి కిక్కడ నే యుండెదను.

సు : ఏమి వింతలు గానున్నవో! మఱల మేఘములు మూసికొని వచ్చుచున్నవి.

(తెరలో)

దేవీ ! నర్తనశాలవద్ద నేదో గృహము తగులఁబడి పోవు చున్నది.

ఉ : అమ్మా ! గంధర్వులు !

(తెరపడును)

షష్ఠాంకము

ప్రవేశము — కీచకుడు

దాని కెంత గర్వమైనది. పసిపిల్ల. ముక్కుపచ్చలారనిది. నేనెంత హీనుఁడనైపోతిని నామె ముందు. నే నెందుల కింత బేలనైపోయితిని? నేను రాజకూతుర నన్నది. రాజశబ్దము నన్నంత భయపెట్టవలయునేమి? ఆ మాట యెవ్వరన్నను నే నంతియేనా? ఆ పసిపిల్లలో నంత న్యాయ మున్నదా? ప్రపంచకములోని జాడ్య మేమియు నెఱుంగని యీ పసికూనయే తగును ధర్మాధికారమునకు. ఆ మాట నింకెవరైన నప్పుడట్లన్నను నాకు భయ మయ్యెడిది కాదు. అస్పృష్టాఘమైన యీ మెరమే యట్లను టకుఁ దగును.

నిజముగా నే నెంత నీచుఁడ నైపోతిని. నావంటివాఁ డూరివెంట నొక కామినిని దఱుముకొని పోయిన ప్రతిష్ఠ గానున్నది? ఇదివఱకే నా ప్రవర్తనవలన నూరంతయు నాయెడ ద్వేషభావము గలదిగా నున్నది. అందుచే నా చేసిన పుణ్యకార్యములును నీ మహాపాపరాశిలో మునిగిపోయినవి.

నేను సుక్షత్రియుఁడను కాను గనుకనే నా కీ నీచబుద్ధులని కూడ విరోధులు గుసగుసలాడుచున్నారు. ఒక్క బాహుబలముచేత వీని నన్నిటిని జయించు టెట్లు?

ఇంతలో నీ ప్రవర్తన మాని వేయుదునా? ఊరెల్ల గంధర్వులతో నిండినదని వదంతులు ప్రబలినవి. ఇందాక కామపాలుఁడు నాతో ననలేక గంధర్వులు నర్తనశాలయొద్దఁ గొన్ని యిండ్లు కాల్చిరని చెప్పినాడు. మే మయిదుగురము సమానబలవంతులము. నేను, భీముఁడు, దుర్యోధనుఁడు, బకుఁడు, హిడింబుఁడు మాలో మొదట నెవరిచేత నెవ రోడిపోదురో, తక్కినవారుకూడ

వానిచేతనే యోడిపోదురఁట. భీముఁడు బకహిడింబులను జంపినాడు. దుర్యోధనుఁ డతని చేతఁ జచ్చువాఁడు గాఁడు. నన్ను భీముఁడు గెలువనేలేఁడు. అయిన నితఁ డెక్కడనుండి వచ్చెను? తక్కినవారి వలన నాకు మరణము లేదు. మఱల నన్నీ యనుమాన మేల బాధించుచున్నది? ఇది యెంతవఱకు నిజము! ఈయను మానము కొద్దిలోనే తేల్పవలెను.

ఆలోచించిన నిది యనుమానమే. గంధర్వులకు వారికి నేమి సంబంధము? అయినను నిఁక రాజ్యవ్యవహారములు తెలిసికొనవలసిన యమాత్యునితో నీ విషయమున మాట్లాడె దను. ఎవరక్కడ?

సేన: (ప్రవేశించి) చిత్తము.

కీచ: అశ్వపాలుని బిలువుము.

సేన: అశ్వములు సాలలోనుండి త్రెంచుకొని యడవుల వెంటఁ బడినవి. వానిని వెదకికొని వచ్చుటకు వెళ్ళినాఁడు.

కీచ: ఒక్క గుఱ్ఱము లేదా?

సేన: అన్నియుఁ బాఱిపోయినవి.

కీచ: ఏమిటీ వింత?

సేన: స్వామీ! గంధర్వులు పురమునఁ బ్రవేశించి యిట్టి దుష్కార్యములను జేయుచున్నారు.

కీచ: ఎవరోయీ యీ గంధర్వులు. ఎవరికైనఁ గనంబడిరా?

సేన: వాఁడు చూచెనని వీఁడును, వీఁడు చూచెనని వాఁడును జెప్పుటయే కాని యింతవఱకును నేను జూచితి నని చెప్పువా రెవ్వరును లేరు.

(తెరలో)

మహారాజుగారేమి చేయుచున్నారు?

కీచ : ఎవరు వారు?

సేవ : శారద్వతుండుగారు.

కీచ : నీవు పొమ్ము.

(సేవకుడు నిష్క్రమించును. శారద్వతుండు ప్రవేశించును.)

కీచ : మిత్రమా! రమ్ము.

శార : దీర్ఘాయురస్తు

కీచ : కుఱ్ఱవాఁడవు, నాకు దీవన యొసంగులకు?

శార : నేను బ్రాహ్మణుఁడఁగదా!

కీచ : ఇది యేమిదీవన?

శార : మఱి యే మనవలె?

కీచ : కామినీపరిష్వంగప్రాప్తిరస్తు అనవలె.

శార : అన్నింటికిని బ్రధానమైనది యాయుర్దాయము

కీచ : ఏమి యాయువులేకపోయిన? బ్రతికియున్న నాలుఁగుదినములును సుఖముగా నుండవలె.

శార : మిత్రమా! నే నొక్కమాటఁ జెప్పెదను. నీకుఁ గోపము రాదుగద.

కీచ : నా కేమి కోపము?

శార : నిన్నుగుఱించి యూరు మిక్కిలిగాఁ జెప్పుకొనుచున్నది.

కీచ : అవునోయీ! ఏమిచేయుదును! నాయీప్రవర్తన నాకే బాగుగ నుండలేదు. కాని యా సుందరి

నవ్యమధుమల్లికాప్రసూన రమణీయ
మూర్తి, నీహారబింబసమ్మోహహాసాతి
శీతలమనోహరాపాంగ, భిన్నరత్న
శకలదంతపంక్తి! మృగేంద్రశాబమధ్య!

శార: (స్వ) ఈయన తన్మయత్వమును జూచిన నాకు భయ మగుచున్నది.

కీచ: మిత్రమా! ఇప్పుడు మాయక్క సుదేష్ణాదేవి యంతఃపురమునకుఁ బోవలయును.

శార: ఎందుకు?

కీచ: ఎందుకా? నామనోహారిణి యక్కడనే యున్నది కదా!

శార: మిత్రమా! నా దొకహితము.

కీచ: ఏ మది?

శార: పరాంగనారతి పాపహేతువు. పాపము నాశహేతువు.

కీచ: (మౌనము.)

శార: అన్నియుఁ దెలిసినవాఁడవు. నీకుఁ జెప్పవలసిన ది లేదు.

కీచ: తమ్ముడా! నిజమే. కాని నే నామెను జూడకుండనయిన నుండలేకున్నాను.

శార: దానివలన లాభ మేమి?

కీచ: ఈచిత్తసంక్షోభము కొంచెము శాంతించఁగలదు.

శార: మఱి యక్కడకుఁ బోవలెనన్న గుఱ్ఱములు లేవాయెను. రథము లేదాయెను.

కీచ: నడచి పోవుదము.

శార: ఇంతదూరము నడచియా?

కీచ: ఏమి సుకుమారుఁడవు?

శార: నేఁ జెప్పినది నావిషయము గాదు.

కీచ: నా కేమంత భయములేదు. వర్షము రాదుగదా దారిలో!

శార: ఏమో!

కీచ: రాదు. ఆకాశము చూడుము, నిర్మలముగా నున్నది.

శార: అక్కడకు వెళ్ళి యేమి చేసెదవు?

కీచ: చేయుట కేమున్నది? ఇంక నన్నామె యెటులను దయతోఁ జూడదు. ఆమెతో మఱల మాటాడవలయుననియే లేదు. కాని

ఆ లలితాంగి పాదముల యందునఁ జూపు నిగుడ్చెదన్ దదీ
యాలస యానవైఖరుల కంజలి పట్టెద నామె నిల్చు నా
నేలను ముట్టి నా హృదయనీరజమందున నద్దికొందు నా
లోలదృగంత క్రోధపు విలోకనముం గని నిక్కి పోయెదన్

ఆమె పూవులుకోసిన తీవను కౌఁగిలించుకొందును. ఆమె -

శార: చాలు చాలు

కీచ: ఏమంత వైమనస్యము.

శార: ఈ మహాభక్తికి నే దేవుఁడైన నీకుఁ గైవల్యమిచ్చువాఁడే.

కీచ: ఏదైన నానందమే కదా! నేను రమణీయమూర్తిని ధ్యానించి తన్మయత్వముఁ బొందెదను. ఆనందమే కైవల్యమైన యెడల నా కది తటస్థింపదా?

శార: ఇది కుతర్కము.

కీచ: మనము బయలు దేరుదము, రమ్ము.

(నిష్క్రమింతురు) (తెరపడును)

సప్తమాంకము

(ప్రవేశము సుదేష్ణ - ఉత్తర శయ్యపై)

సు: అమ్మా! ప్రొద్దుటినుండి భోజనము లేదు. ఏల యిట్లున్నావు. లెమ్మా, కొంచె మెంగిలిపడెదవుగాక.

ఉ: అమ్మా! నా కాకలిగా లేదు.

సు: ఏలనే తల్లీ!

ఉ: ఆ వలలునిఁ జూచిన నాకు భయముగా నున్నది.

సు: అతనిని జూచిన భయ మెందుకు?

ఉ: అతని కన్నులు నేఁ జేలోకో భయావహములుగా నున్నవి.

సు: అతఁ డెంతమంచివాఁడు; చాలశాంతస్వభావుఁడు! అడఁకువ కలవాఁడు.

ఉ: నా కతనిసూర్చి యనుమానముగా నున్నది.

సు: ఎందుకు?

ఉ: అమ్మా! అతఁడు గంధర్వుఁడే.

సు: ఛీ, ఛీ, వెఱ్ఱివాఁడు గంధర్వుఁ డేమిటి?

ఉ: అమ్మా! నీవట్లనెదవుగాక, మన నగరెల్ల గంధర్వులు తిరుగుచున్నారు. మాఱు వేషములతోఁ దిరుగుచున్నారు.

సు: నీ కింతభయ మేమిటికి?

ఉ: రాజసభలలో గంధర్వులు తిరుగుచున్నారఁట. పశువులమందలున్నయు గంధర్వుల యాక్రమణచేతఁ జెల్లాచెదరైనవఁట. అశ్వశాలలలోని గుఱ్ఱములు త్రెంచుకొని పాఱిపోయినవఁట. నర్తనశాల సరియేకదా! ఆ చుట్టుపట్టుల జనమే సంచరించుటలేదు. ఊరంతయు గగ్గోలుగా నున్నది. చివరకు గంధ

ర్వాలు మనవంటసాలలోగూడఁ బ్రవేశించినారు. నామనస్సు మనస్సులో లేదు.

సు: అయ్యో! పిచ్చితల్లీ! ఇంత పేదగుండెదానవు గనుకనే నిన్నొకయ్యకియ్యవలెనన్నవాఁడు చలించుచున్నది. పాలుతెమ్మని కబురంపితిని. ఈరాత్రి కవి త్రాగిపండుకొనుము.

ద్రౌ: (ప్రవేశించి) (స్వ) నర్తనశాలలో గంధర్వులున్నారని వదంతి పడినది. ఇదేమి చిత్రము? బిడ్డయుత్తర నేఁడేమో ఖిన్నయైయున్నది. ఆమెమనస్సేలనో కల్లోలపడినది. ప్రొద్దున నాదురాత్ముఁడు నన్నుఁదఱుముకొని వచ్చుటఁజూచినది మొద లామెమనస్సు సరిగా లేదు. అంత పాపభీరువు. ఈతల్లి యెవరియిల్లు పవిత్రము చేయనో! ఆమెను జూచినప్పుడు నామనస్సేలొకో ద్రవించుచున్నది. ఆయమ నవ్వినప్పుడు మాశశిరేఖనవ్వినట్లుండును. ఎన్నాళ్ళయినది మాపిల్లలనుజూచి? ఏమి జూడము? జూదమనిన వెంటనే నాకు దుశ్శాసనదుర్వారత్వము జ్ఞాపకము వచ్చుచున్నది. ఈ జన్మలో నా పరాభవము చల్లారుట లేదు కాబోలు. లేకేమి! అజ్ఞాతవాసము పూర్తి కావచ్చుచున్నది.

ఇప్పుడీక్రొత్తబెడందద తప్పుకొనుటెట్లు? ఈదౌర్భాగ్యునకింతలో నింతఘోరమృత్యువు వ్రాసినాఁడే మువిధాత? (చూచి) ఆ వచ్చునది యెవ్వరు? తంత్రిపాలుఁడా! హా! సహదేవా! నీకెట్టి స్థితి వచ్చినది. ఈ రాజకుమారులు సర్వసర్వంసహాచక్రమున కధినాథులా!

అదేమి! ఇతనిముఖము క్రోధముచేత నెఱ్ఱవాఱినది. పాలితఁడు తీసికొని రావలసిన యవసర మేమున్నది? ఏదో

యాలోచనానిమగ్నునివలె వచ్చుచున్నాఁడు. సంవత్సరము పశువులు గాచుటచేత నీయనలో గొంచెము మార్పు కలిగినది. చూచుటకు దూరమునుండి పశువుల కాపరివలెనే యున్నాఁడు.

సు : అమ్మా! సైరంధ్రీ! ఉత్తర పొద్దుటినుండి భోజనము చేయలేదు. నీవు భోజనము చేయలేదని కూర్చున్నది. నీవు తొందరగా లేచి స్నానము చేయుము. పిల్ల భోజనము చేయదఁట. పాలు త్రాగెద నన్నది. పాలు మందనుండి ప్రత్యేకముగాఁ దీసికొని రమ్మని చెప్పి పంపితిని. అవి వచ్చును. నీవు వానిని దీసికొని స్నానము చేయుము. నేను దోషపరిహారార్థమును, అమంగళనాశముకొఱకును శ్రీ చంద్రమౌళీశ్వరుని బూజచేయుటకుఁ బోవుచున్నాను.

తంత్రిపాలుఁడు : (ప్రవేశించి) అమ్మా! ఇవిగో పాలు.

సు : నీ పేరేమి?

తంత్రి : తంత్రీపాలుఁడు.

ఉ : ఓయీ ! బోయఁడా ! మాయావుల నెద్దులను గంధర్వు లాక్రమించుకొని రఁటగదా!

తంత్రి : గంధర్వులాక్రమించుకొని యందందుఁ దఱిమి వేసిరి. కాని మేమడవుల వెంట వెదకి కొన్నింటిని బట్టుకొంటిమి. మంద లెచ్చటెచ్చటికిఁ బోయినవో తెలియవచ్చినది. తెల్లవారువఱకు సంతయు సరిగా నుండును.

ఉ : నీవు గంధర్వులను జూచినావా?

తంత్రి : చూచినాను.

ఉ : వా రెట్లున్నారు?

తంత్రీ : రాజులవలె నున్నారు. మంచి యందిగాండ్రు, చక్క లున్నవి. వారు దారివెంటఁ బోవుచు సంగీతము పాడు చుందురు. తంబురాలు మీటుచుందురు.

ఉ: వారు మహాభయంకరు లంటగదా!

తంత్రీ : చూడఁ జక్కనివారు. వారితో మాటమాట వచ్చిన కష్టము. కోడెత్రాచులకన్న విషధరులు.

ఉ. అమ్మో!

తంత్రీ : వారూరకే యెవరిజోలికిని రారు. వారిజోలికిఁ బోయిన బ్రతుకనీయరు.

ఉ: మఱి మామామ కీచకుఁడు వారిజోలికిఁ బోయెనుగా!

తంత్రీ : ఎందుకుఁ బోయినాఁడు?

ద్రౌ : నా మూలమున.

తంత్రీ : నీ వెవరవు?

ద్రౌ : వారిభార్యను.

తంత్రీ : నీ విం దెందు కుంటివి?

ద్రౌ : దాసిగా నుంటిని.

ఉ: ఈమెను మామామ ప్రొద్దున వెంట బడి తఱిమి నాఁడు. గంధర్వులకుఁ గోపము వచ్చిన దంట.

తంత్రీ : ఊఁహూ.

ఉ: మీ మందలన్నియు దొరకెనా?

తంత్రీ : ఇంకఁ గొన్నింటిని వెదుకవలయును.

ఉ: నీవు నర్తనశాల మీదుగాఁ బోయెదవు సుమా, అక్కడ గంధర్వు లున్నా రంట.

తంత్రీ : పోను పోను,

ఉ: గంధర్వులనుగుఱించి యూరిలో నేమని చెప్పుఁ కొనుచున్నారో నీ కేమైనఁ దెలియునా?

తంత్రి: నేటిరాత్రి రెండుజాములకు నర్తనశాలలోఁ బెద్ద యుద్ధమట.

ఉ: ఎవ రెవరికి?

తంత్రి: గంధర్వులకు వారి విరోధులకు.

ఉ: అయ్యో! ఎట్లు!

సు: అమ్మా! జనులు చిలవలకుఁ బలవలు గల్పించి చెప్పుకొనెదరు.

తంత్రి: అమ్మా! సెలవు: (స్వ) యుధిష్ఠిర చక్రవర్తి యాజ్ఞనిర్వర్తించినట్లయినది. నాప్రియురాలినిజూచినట్లయినది.

(నిష్క్రమించును)

ద్రౌ: (స్వ) నాభర్త లెంతయుద్దేశించినారు? నేనిప్పుడు కీచకునకుఁ గబురెట్లు పంపుదును? ఇప్పుడు వల్లకి యుండిన బాగుగ నుండును.

సు: ప్రొద్దు గ్రుంకవచ్చినది. సైరంధ్రీ! నీవు స్నానము చేయుము. ఉత్తరా! మనము పోవుదము రమ్ము!

(ఉత్తర-సుదేష్ణ నిష్క్రమింతురు)

ద్రౌ: నామనోహరుని సౌంఖ్యము మఱల నేటికిఁగనులారఁ జూచితిని. రోజును భీమసేనుని నప్పుడప్పుడు యుధిష్ఠిరార్జునులను జూచుచుంటిని గాని యీసంవత్సరమునుండి నకులసహదేవులనుజూడలేదు. అతఁడు నావంక నోరచూపుచూడఁబోయి పరాభవఖిన్నమైన వదనము తెచ్చుకొని సుదేష్ణోత్తరలు చూచెదరేమో యని ప్రౌఢమైన తనచూపు బిగించుకొని పోయినాఁడు.

యుధిష్ఠిరుని బుద్ధి యప్రతిమానముగ నున్నది. ఎంత తొందరలో గార్యము పూర్తి చేయవలెను. ఇప్పుడా కీచకుని నేను బంపించవలెనా నర్తనశాలకు? ఇప్పుడు నాకతండెచ్చట కనంబడును.

నర్తనశాలలో నేటి రాత్రి యెవ్వరుం గూడదు? భీమసేనుని పంపించుటకు సార్వభౌముడు యత్నము చేసియుండవలె. ఈ గూఢచర్య యెట్లు నెగునో! గంధర్వులను ప్రతీతి బాగుగా వ్యాపించినది. ఈ ప్రతీతిలో బాండవాజ్ఞాతవాసము బాగుగా నిర్వర్తింపబడుచున్నది.

(కీచకుని ప్రవేశము)

ద్రౌ : ఓహో! వెదుకంబోయిన తీగె కాలికిం దగిలినది. ఇతనిని, పాపము! విధి తఱుముకొని వచ్చినది. ఇతని మొగము ఖిన్నమై పోయినది.

కీచ : (స్వ) ఆమె యిచటనే యున్నది. ఇంక నామేతో ప్రసంగించి యేమి లాభము? ఇంత యుండి యామెవంక నించుక చూచియైన సంతోషించెదను.

చా : ఏమో! నెమ్మదిగ నున్నాడు. అయిన నిప్పుడు మొగము ప్రసన్నముగా నుంచుకొనవలెను.

కీచ : (స్వ) ఈమెను నాసందేహ మడిగెదను. కాదట్లే సంబోధించెదను. (ప్ర) పాంచాలీ!

ద్రౌ : (స్వ) వీడు మహామేధావివలె నున్నాడు. యుధిష్ఠిరచక్రవర్తి యిందుకనియే యింత తొందరపడినాడు.

(నవ్వుకొనును.)

కీచ: ఈమె ద్రౌపదియైన నా సంబోధనమున కెంత వికారము పొందవలెను. కాదు, నాయెడ నీమె ప్రసన్నయై నట్లున్నది.

ద్రౌ: (స్వ) ఇతనిని తొందరలో నిటనుండి పంపివేయ వలయును.

కీచ: ఏమి, నీ మొగమునందు విషాదమేఘములు విచ్చి పోయినవి.

ద్రౌ: వర్షాకాలము పోయినది.

కీచ: ఇదివఱకు నాయందు నీ కేల వైమనస్యము?

ద్రౌ: (లజ్జాభినయము)

కీచ: మాకిది మహాప్రసాదము.

ద్రౌ: అతిగుహ్యముగ నుండవలయును. ప్రాణమిత్రులకుఁగూడఁ దెలియరాదు.

కీచ: ప్రమాణము చేసెదను.

ద్రౌ: వలదు! నేటిరేయి రెండుజాములకు నర్తనశాలలో

కీచ: అనుగ్రహింపఁబడితిని.

ద్రౌ: అచ్చట నెందుకనయో తెలియునా? గంధర్వు లచ్చట నున్నారని వదంతి ప్రబలి జను లచ్చటికిఁ బోవుటలేదు. కనుక నది మిక్కిలి రహస్యప్రదేశము.

కీచ: ఇంక సెలవు.

ద్రౌ: నల్లని బట్టలు కట్టుకొని రావలయును.

కీచ: ఎందుకు?

ద్రౌ: చీఁకటిలోఁ గలసిపోవుటకు!

కీచ: ఇంక నేను వెళ్ళెదను.

ద్రౌ : అవును! ఎవరైనఁ జూచెదరు.

కీచ : మాట తప్పవుగదా?

ద్రౌ : ప్రాణము పోయినను (కీచకుఁడు నిష్క్ర).

ద్రౌ : ఇతఁ డనుమానించినాఁడు. మేధావి గదా! పాపము దుష్టగుణమువచ్చి క్రమ్ముకొనిపోవుచున్నది. ఇతని కెట్లు తెలిసినది? నేనువచ్చి సంవత్సరమైనదని నా పతులైదుగురని, యీ సంవత్సరమైన వెంటనే మఱల నేను శత్రువుల గెలుచుటకుఁ బోయెదనని; యిట్టి యానవాళ్ళను సరిపోల్చుకొని యతఁడు నేనేమో యని యాలోచించినాఁడు. ఆమాట యని నా మొగము వంక పరికించి చూచినాఁడు. యుధిష్ఠిరచక్రవర్తి ధర్మప్రభావమున నా కప్పుడు మనస్సు నిశ్చలముగా నున్నది గనుక సరిపోయినది. ఈ రహస్యము బయటకుఁ బోకకుండ నితని దొందరలో భూమికి దూరము చేయవలసినదే!

భీమసేనునకు కీచకవర్తమాన మిదివఱకే తెలిసియుండును. అయినను నేనుబోయి యాతని కీ విషయము తెలియఁబఱచి యుత్సాహము పుట్టించెదను. ఏమైన రెండుమూఁడాయుధములు పట్టుకొని వెళ్ళుటయే మంచిది. గంధర్వులని ప్రతీతి పుట్టినది గాన, నా దుర్మార్గుఁ డెటుపోయి యెటువచ్చునో యని యేమైన నాయుధములఁ దెచ్చునేమో? బకజరాసంధాది దుష్టనిశాచరులఁ ద్రుంచిన జగజెట్టికి వీఁడు లెక్కయా? అయినను, నితఁడు బలవంతుఁడని మే ప్రతీతి! కానిమ్ము! జారత్వసురాపానములవలనఁ గలిగిన దోష మాతని యాయువు నిదివఱకే క్షీణింపఁజేసినది. మహానుభావుఁడగు వృకోదరుని యాయు వతని ధర్మ్రంచితనవలన వృద్ధియగుచున్నది.

అప్పుడే చీఁకటులు క్రమ్ముచున్నవి.

ఉ: (ప్రవేశించి) మాలినీ! భోజనమునకుఁబోయెదవా?

ద్రౌ: బిడ్డా! నీవుకూడ వచ్చినఁ బోయెదను.

ఉ: నాతో నీకు వంతా!

ద్రౌ: మహారాజకూతురవు నీవు! దాసిని నేను.

ఉ: అది కాదమ్మా! క్షమింపుము.

ద్రౌ: క్షమించుట నేనా? నీయందు నాకుఁగల ప్రేమ చేత నట్లంటిని.

ఉ: నాయందు నీకెందు కంతప్రేమ?

ద్రౌ: సేవకులకుఁ దమ యజమానుల యందెందుకో మఱి ప్రేమ.

ఉ: అదికాదు. నిజము చెప్పుము.

ద్రౌ: నా కోడలివలె నుందువు నీవు.

ఉ: నీకుఁ గొడుకున్నాఁడా!

ద్రౌ: నేను స్నానముచేసి వచ్చెదను. నీ విందుండుము. కలసి భోజనమునకుఁ బోదము. (నిష్క్రమించును)

(ప్రవేశము – వలలుఁడు)

వల: బిడ్డా! భోజనమునకు రాలేదేమి ప్రొద్దుటినుంచి?

ఉ: (మాటాడదు)

వల: ఏమమ్మా! నాతో మాటాడవు! నన్నుఁ జూచిన నీకు భయ మెందుకు? నే నేమి రాక్షసుఁడనా?

ఉ: కాదు, గంధర్వుఁడవు!

వల: గంధర్వుఁడు మీ బృహన్నలాచార్యులవారు

మాకేమి నాట్యము వచ్చునా? సంగీతము వచ్చునా? పాక శాస్త్రమున మేము గట్టివారము.

ఉ: నాకు భయము వేయుచున్నది.

వల: భయమా? బలహీనత్వముచేత. వైద్యము చేసియు నిస్సారమునలనను లోపల నరములకు బలువులేక యట్లగును. ఈనాడు మంచివంటకము లు చేసితిని. అవితింటివా! రేపు ప్రొద్దుటికిఁ జక్కఁగా సుఖముగా నుందువు.

ఉ: వలలా! నీవు పండితుఁడవే! వైద్యముకూడ దెలియునా యేమి?

వల: పాకమునకుఁ గావలసినంత!

ఉ: (స్వ) ఇతని మాటలవలన నాకుధైర్యమువచ్చినది. (ప్రకాశముగా) నేను స్నానమాడి వచ్చెదను. అదిగో మాలిని వచ్చుచున్నది. (నిష్క్ర)

(ప్రవేశము ద్రౌపది)

వల: (స్వ) సర్వసర్వంసహాధినేత యగు యుధిష్ఠిర సార్వభౌముని కర్ధాంగియైన యీమె జానకీదేవివోలె నెన్ని యిక్కట్టులు పడుచున్నది. రామచంద్రునకు హనుమంతుని వలె నీ మహారాజునకు నేను దొరకినాను. ఇర్వుర మన్న దమ్ములమే! పాపము! నన్నుఁజూచి యెంతఖిన్న యగుచున్నది! (ప్రకాశము) ఏమమ్మా మాలిని! ప్రొద్దుటినుండియు భోజనము నకు రాలేదు పాపము!

ద్రౌ: (స్వ) నాధుఁడు నన్నూరడించు చున్నాఁడు. (ప్రకాశము) రుచిగల నీవంటకమ్ములు నాకీ పూట తృప్తిఁ గలిగించఁగలవు.

వల : (స్వ) మాయన్నగారి యాజ్ఞ నీవు యనుసరింపు మనుచున్నది.

(ఉత్తర ప్రవేశించి)

పరపురుషులతో మాట్లాడని సైరంధ్రి యితనితోను, మఱికొందఱితోను మాట్లాడును. పుణ్యపురుషులైనవారితోఁ బ్రసంగించవచ్చును గాబోలు!

వల : అదిగో! ఆయుష్మంతురాలా! రమ్ము! సైరంధ్రీ! బిడ్డకు బంగరు టరటియాకు వేయుము.

(తెరపడును)

అష్టమాంకము

(కీచకుఁడు ప్రవేశము)

నర్తనశాలవద్ద నన్నుఁ దుదముట్టించుటకుఁ బ్రయత్నమా యిది? గంధర్వులు నన్ను సంహరించుటకు వచ్చెదరా? అయినను నన్నుఁ దుదముట్టించఁగల మహాబలశాలి యెవ్వఁడు?

నిన్న సాయంత్రమున నామెను జూచితిని. నేటి ప్రొద్దుటివఱ కామె కాప్రయత్నములే తెలియవు. ఈపనికెల్ల రాజాంతఃపురము కదలుటకు వీలులేదు. ఎవ్వరితోఁ జెప్పెను? చెప్పి యింతయూహ యెట్లు పన్నఁగలదు?

అయినను నాయెడల నామె కింతలో నంత ప్రసన్నత యెట్లు వచ్చినది? నిన్న సాయంతనము లేని యేకాంత మీ సాయంతనమున నెక్కడ నుండి వచ్చినది? అట్లుకాదు. నిన్న నన్నుఁ జూచుటయే క్రొత్తయాయెను. నేఁడు నన్ను గురించి విచారించి యుండును. ఆలోచించి యుండును!

ఇన్ని సందేహము లెందుకు? ఆమెకు నాయెడలఁ బ్రేమ లేకున్న నట్లేల మాట్లాడును? ఆచూపులు చూచునా? అసలట్టి మహాసౌందర్యవతికి దురూహ లేల కలుగును? ఆమెలో నిట్టి విషాలోచనములు కలుగునా?...కలిగినచో!

మధుమాసమల్లికామంజరీగర్భముల్ విషవాహినుల స్రవించునేమొ?
బాలముగ్ధరసాలపాదపాగ్రంబులు ముషిణిపండులు పండి మ్రుగ్గునేమొ!
చారుశారదయామినీరమ్యచంద్రికల్ ఘనచితాగ్నిచ్ఛటల్ గ్రమ్మునేమొ!
నవవసంతపికాంగనాగానములయందుఁ బ్రళయగర్జనములు ప్రబలునేమొ!

చివురురాగమ్ము లందునఁ జిలుకునేమొ
యంధకారప్రతిచ్ఛాయ లలముకొనుచుఁ
బూలపానుపు పైనిద్రపోవువేళ
వచ్చి కఱచునో గోదుమవన్నెత్రాచు!

దాసి : (తొందరగాఁ బ్రవేశించును)

కీచ : ఏమే! కాలమునకెఁ దలుచుకొనివచ్చితివి?

దాసి : రెండుజాముల లోపుననే తాము వెళ్ళవలె నంటిరిగా.

కీచ : ఇప్పు డెంత ప్రొద్దుపోయునది!

దాసి : రెండుజాములు కావచ్చినది.

కీచ : మఱి నేను దొందరగా వెళ్ళెదను.

దాసి : అలంకృతులు గాకుండనేనా?

కీచ : అట్లయిన నింతయాలస్యము చేసితివేమి?

దాసి : ఆలస్యమైనది.

కీచ : నే నిప్పుడే పోవలెను.

దా : నే నీనాఁడు మనస్ఫూర్తిగాఁ జేతులార మిమ్ము నలంకరింప వచ్చితిని.

కీచ : జేపు చేయఁగూడదా?

దా : ఇక నా కా యోగ్యత యెక్కడిది?

కీచ : ఎందుచేత?

దా : ఇదియే నా కడసారిచూపు!

కీచ : అపశకునము మాటలాడెద నేల?

దా : జేపుప్రొద్దున నేనత్తవారింటికిఁ దీసికొనిపోబడుదును.

కీచ : ఏమంత తొందర!

దా : నాభర్తకు నన్నిచ్చట నుంచుట కిష్టము లేదఁట!

కీచ : (స్వ) వీరి యౌవనములు రాజపురుషులకు భోగ్యము లగుచున్నవి. అందులోఁ బెండ్లి చేసికొన్న తరువాత నేజాతివారైన నేమి? భర్త ననుసరించియుండవలసినదే! (ప్ర)

నా కిఁక నీవు సేవ చేయవలదు గాని యిన్నాళ్ళుగా మా సేవఁ జేసినందులకు నీకీ రత్నహారము బహుమాన మిచ్చితిమి, తీసికొమ్ము.

దా: స్వామీ! మీసొమ్ముల నలంకరించవలె నని యున్నదె.

కీచ: మగనాలివి మమ్ము నేల తాఁకవలె! సేవావృత్తి నీచము. ఇదివరకు మాపానర్చిన యఘములే చాలును మమ్ముఁ ద్రుంచి వేయుటకు. ఇది తీసికొని పొమ్ము! (అని హారమిచ్చును.)

(దాసి తీసికొని నిష్క్రమించును.)

ధనములఁ జేసి హెచ్చును మదం బది కారణమై యఘంబు హె
చ్చు నని వచించు పండితుల సూక్తులు రిత్తయౌ నానె! పేరి యె
ట్టి నియమమున్ వచ్చునా! ఘటించును మృత్యువు నారకాగ్ని ద్రే
ల్చును ప్రళయాంతమున్ నరకలోకమె శాశ్వత మే మొ జీవికిన్.

ఈ యవినీతిప్రవర్తన నన్నెంతగా వేధించుచున్నది? ఛీ! ఛీ! నే నచ్చటికిఁ బోను! తెలిసి తెలిసి మహాఘ మేల చేయవలె?

మఱి యీయనతోఁ దప్పకుండ వచ్చెదనని చెప్పితిని గదా! పోకున్న నామె నాకై యెదురుచూచి యింతమోసగాఁడా యనుకొనునేమొ! అవును! తప్పకుండఁ బోయెదను. పోయి యామెకు నాపశ్చాత్తాపముఁ దెలిపి యీమహాఘమునుండి నన్ను నేన సంరక్షించుకొనెదను? తీరా, అంతవరకుఁ బోయిన తరువాత కామమే గెలుచునేమో? పోకుండుటయే మంచిది!

నన్ని విరాగ మొకవంకను లోనివాంఛ యొకవంకను బీల్చి పిప్పిచేయుచున్నవి, పోదునా? వలదా? పోయెదను! దారిలో నేదైన నామీఁదఁ బిడుగుపడి నేను జచ్చిపోయిన బాగుగ నుండును.

ఇంతతృష్ణ పనికిరాదు. ఈతృష్ణ యేమొ నన్నుదహించుకొని పోవుచున్నది. ఈతృష్ణను జయించిన మహానుభావు లగు ఋషులకుఁ బ్రణామములు.

ఈ మహానిశాసమయమున నా ప్రయాణ మెక్కడకని పోవుచుంటిని.

ఇది మహోపద్రుతువు పైని నిశాస
మయము భీకరమయ్యె నా మనసు హత్తి
మీ భయంకరరూపమ్ము లే పరించు
నే యగాధమ్ములో దిగునో యిదేమి?

నాకు దుఃస్థఁ గని నిశాకలిననేత్ర
కనులవెంట బాష్పమ్ములు కార్చెదోడఁగె
నాకును భయమ్ము కలిగెడు నామనస్సు
మాత్ర మేటికో చీఁకట్లు మలచుకొనెడు.

గాఢతిమిరంపుఁగుప్పటి కప్పుకొనియెఁ
బలికె వెఱపెఱ దనరఁగ నిశాలతాంగి!
ఆ మసంగులోకి నన్ను రమ్మనుచు నున్న
దటకుఁ బోవలె నని నాకు నాశ మెంతు.

ఈ తమస్సీల శర్వరి యెల్లలోక
మాక్రమించెను వర్షంబు లంతకంత
కధిక మై యుప్పెనంబోలె నలముకొనియెఁ
ప్రకటితమార్గంబులను ఒరివాహసమితి.

కటగి యుడిమిన జీవలోకంబు లెల్ల
బధిరితం బానో పిడుగులు పడి జగంబు
సమసిపోవునో యిట్టి వర్షంబు కతనఁ
బ్రళయజలరాశి లోకంబు పైని బడునో?

(నిష్క్రమించును)

నవమాంకము

(ప్రవేశము — వలలుడు, సైరంధ్రి)

వల : నీ వెట్లు వచ్చితివి?

సై : సుదేష్ణ నిద్దుర పోవుచున్నది.

వల : ఇంక నెవ్వరును లేరా!

సై : ఉత్తర యున్నది.

వల : ఇద్దఱిలో నెవ్వరైన మేల్కొని నీకోసము వెదకెద రేమో!

సై : ఉత్తర కొంకుచేతనో ప్రొద్దుటినుండియు భయముగానే యున్నది. నర్తనశాల పేరు చెప్పిన నామె బెదరిపోవుచున్నది.

వల : ఉత్తర యెటువంటిది?

సై : అతిసుకుమారి. స్నిగ్ధహృదయ.

వల : ఆమె యెడల నామనస్సేలనో మృదువగుచున్నది.

సై : ఆమె మానసికస్థితి చిత్రముగా నున్నది.

వల : వారు మేల్కొని నన్ను వెదకినచో!

సై : సాకై యంతగా వారు వెదకరు. ఇంకను రెండు జాములు కాలేదా?

వల : ఇంత వానలో నీ వెట్లు వచ్చితివి?

సై : పైటకొంగు నెత్తిమీఁద వైచుకొని.

వల : (కొంగు స్పృశించి) తడిముద్ద యైనది.

సై : తడిసినదా?

వల : అవును.

సై : దేనితో?

వల : వర్షపు నీటితో.

సై : వర్షపునీరని యెట్లు తెలియును?

వల : మఱి దేనితో?

సై : దుష్టుఁడగు కీచకుని నెత్తురుతో!

వల : వాఁడు చచ్చినాఁడు. (తెరపడును)

[ఇది విష్కంభము]

ప్రవేశము — కీచకుఁడు

కఁడు మనోనిశ్చయముచేతఁ గదుమఁబడియు
మాటిమాటికి నీవాంఛ మనసు నెల్ల
నావరించెను కన్నుల కంటఁగట్టి
నట్లు కనవచ్చు నీ యిరులందుఁ దెఱవ

కురిసిన వర్షము కురిసినట్లేయున్నది. నా యెడల నీ ప్రకృతికూడ నింత వైమనస్యము వహించిన దేమి?

ఈ జలదుఁ డెంతకఠినుఁడో? యిరులు గ్రమ్మి
యస్మదాదుల మార్గంబు నడ్డగించి
కరుణ యించుక చూపించు కన్నె మెఱుపు!
అంగనల హృదయంబు లెట్లైన మృదువు

పురుషుని హృదయము స్త్రీకై యింత బడలుపడ నేల? బ్రహ్మపదార్థము ప్రకృతిలోఁ బ్రతిఫలించుట దానికి సహజము. అందుకనియే పురుషుఁడు తన ప్రేమ రమణీ మూర్తిలోఁ బ్రతిఫలించఁగాఁ జూడవలయు నని యారాటపడుచుండును.

(వలలుఁడు ప్రవేశము)

కీచ : ఎవరు నీవు, నామార్గ మనురోధించుచున్నావు?

వల : నీ వెవ్వరవు?

కీచ : నే నొక ప్రాణిని.

వల : కాదు ప్రాణమవు.

కీచ : నీ వెవ్వరవు?

వల : నేనా ! గంధర్వుఁడను.

కీచ : ఆ! (నివ్వెఱపోవును)

(వలలుఁడు నిష్క్రమించును)

కీచ : ఎవరీతఁడీ మహాంధకారములో నంతరించి పోయి నాఁడు (నడచి) ఇదిగో నర్తనశాల. ఆమె వచ్చినట్లు లేదు. (లోపలనుండెరవళి) కాదు. వచ్చి నాకై యెదురు చూచు చున్నది. ఈమె పతులైన గంధర్వులను వెంటఁబెట్టుకొని రాలే వచ్చినది. నేను నిరాయుధుఁడను. పౌరుషశాలు రయినవారు నాతో మల్లయుద్ధము చేసెదరుగాక !

అంతవఱకేల వచ్చును? ఆమెకు నాపైఁ బ్రేమ కలిగియే రమ్మన్నది. అసందర్భమైన యూహలు తోఁచు చున్నవి. అయినను బిలచెదను. ప్రియా !

(తెరలో)

లోపలకు రమ్ము.

కీచ : లోపల గంధర్వు లున్నారా ?

(తెరలో)

మనసు చెదరినదా ?

కీచ : ఏమిది? నేను శారిలో నెవరిని జూడలేదా?

వల : (ప్రవేశించి) నీవు నన్నుఁజీకటిలో గుర్తించలేవు.

కీచ : నెమ్మదిగా మాట్లాడెద వేమి ?

వల : మనమాట లెవరికైన వినఁబడునేమొ !

కీచ : వినఁబడదు. గాలి హోరు మని వీచుచున్నది. వర్షము కురియుచున్నది.

వల : పిడుగులు పడుచున్నవా ?

కీచ : లేదు! ప్రియా! నీమీఁద నాకెంతటి ప్రేమయున్న దని నీ యుద్దేశ్యము ?

వల : నే నన్న ప్రాణములుగూడ విడుచుచున్నావు. ఎంత యని చెప్పను ?

కీచ : నీ గొంతుక మాఱిన దేమి ?

వల : ప్రొద్దున నీవు నన్నుఁ దఱిమినపు డఱచుటచేత బొంగురువోయినది.

కీచ : ప్రియా ! నన్ను క్షమింపుము ?

వల : నిన్నా క్షమించునది ?

కీచ : అవును! క్షమించవలదు.

దీర్ఘ వేణీపాశమున బంధించి నన్నుఁ
గుచమహాపర్వతములపైఁ గూలఁద్రోసి
క్రూరఖరనఖాసులఁ గ్రుమ్మి క్రుమ్మి విడువు

(మెఱుపు మెఱయును.)

(స్వ) మెఱుపు మెఱసినంతలో నీముఖ మిదేమి మహా భయంకర మైనది. (ప్రకాశము) నీ వెవరవు?

వల : ఇ దేమి యీ ప్రశ్న? నేను సైరంధ్రిని.

కీచ : నిజము చెప్పుము!

వల : ఈ యనుమాన మెందులకు?

కీచ : నీమొగ మింత మొఱ్ఱగా నున్న దేమి?

వల : అలంకారముగాఁ జేతులకుఁ బూసికొనిన కుంకుమ వానచేతఁ దడిసి మొగమునకుఁ దుడుచుకొనఁగా నంటినదా యేమి!

కీచ : కావచ్చును.

వల : అట్లా యూట్లాడువది? నీకోస మీయర్ధరాత్రిమున నీ వర్షములోఁ బడి వచ్చితినే!

కీచ : అవును! మిగులఁ గష్టపడి వచ్చితివి.

వల : ఎట్లు రాకయుందును? నారహస్యము నీకుఁ దెలిసిన తరువాత ?

కీచ : ప్రియా! నీవు శృంగారరస పట్టభద్రవు ?

వల : ఎట్లు?

కీచ : నన్ను నీలవసనములు ధరించి రమ్మనుటయే.

వల : కాని యీచీఁకట్లు రౌద్రరసముగా మార్చుచున్నవి దానిని.

కీచ : కాదివి మనల రక్షించుచున్నవి.

వల : అవును, నా రహస్యమును రక్షించుచున్నవి.

కీచ : రమణీశిరోమణీ! ఇంకఁ దాళలేను.

రావే! నీ కవుఁగింట నన్నదుముకొ! రాజీవపత్రేక్షణా!
నీ విన్నాణముచేత నాహృదయముల్ నీరయ్యెనే యియ్యెడల్
భావంబుల్ సాగనెల్ల నీయెడలనే పండెల్ మనోజాతదీ
క్షావైశ్వానరుఁ దృప్తిచేసి కుహనాస్వర్గంబుఁ జూడాడెదల్.
నీపైఁ గోరికజేసి యుండనుకఁ దన్వీ! మన్మథోద్యచ్ఛర
క్షేపం బెంతఁగ నోర్చితిల్ దుదకు నీ స్మేరాస్యముల్ జూడఁగా
నోపల్ గాఢతరాంధకారమున నిగూఢ్యాహాంబు సంపూర్ణమై
నా పాపంబు ఫలించిన ట్లగుపడుల్ వాళీక కేళీదృశా!

ప్రియా! ఏది నీచేయి నందిమ్ము! నీకరస్పర్శమునఁ గలిగిన చల్లఁదనముచేతఁ జలి వేయుచున్నది. ఈ వర్షకాలరాత్రి యందు నేను మంచుగడ్డవలె బిగిసికొనిపోయెదను.

వల : నీవటు కాకపోయినచో నే నీ చేతులతో నలిపి ముద్దగాఁ జేసెదను.

కీచ : నీచేయి నందిమ్ము!

వల : నర్తనశాలలోనికిఁ బోదము!

కీచ : నీవు నడువుము.

వల : ముందు నీవు నడువుము! నేను వచ్చెదను.

కీచ : కికురించి పోవుగా?

వల : ఈ మహాగ్నిలో నేనును సమానముగా నే వేగింపఁ బడుచున్నాను.

కీచ : ప్రియా ! నీ యీ మాటతో బ్రహ్మలోకము నఱకుఁ బులకితమైనది! (నిష్క్రమించును.)

వల : పాంచాలీ !

ద్రౌ : (ప్రవేశించి) వచ్చినాఁడా?

వల : ఇంకను రాలేదు.

ద్రౌ : ఇందాఁకనుండి యేమి చేసితిరి?

వల : చమత్కారము.

ద్రౌ : అవును, మీకుఁ జమత్కారమే.

వల : దేవీ! కోపించకుము!

ద్రౌ : వాఁ డభినవదుశ్శాసనుఁడు.

వల : కాని మిక్కిలి రసికుఁడు.

ద్రౌ : క్రొత్తఁగా స్త్రీ లెప్పు డయితిరి!

వల : మాతమ్ముఁడజ్ఞాతవాసమునకు మొదట. నేనుజివర.

ద్రౌ : అజ్ఞాతవాసము కా వచ్చినదా?

వల : ఆ. అందుకనియే నీ కీ శుభము. ఇక దుర్యోధన దుశ్శాసనుల రాబోవు మహావధకుఁ జూలిక.

ద్రౌ : యుగ్మములయందు మీ యీ మహోత్సాహమే మిమ్ము విజయులను జేయుచున్నది.

వల : విజయుఁడు మా తమ్ముఁడు.

ద్రౌ : అవును. అర్జునుఁడు జయించువాఁడు. మీరు సాక్షాత్తుగా జయమే యవతార మెత్తిన మూర్తి.

వల : ఇదిగో! ఇప్పుడే వానిని వధించితిని.

(ద్రౌపది నిష్క్రమించును.)

కీచ : (ప్రవేశించి) ప్రియా! ఇంక రమ్ము. నా యీ గాటంపు కౌఁగిట నొదుగుము.

వల : (వెనుకకుఁ బోవును)

కీచ : లజ్జావతీ! ఇది నీ కెంతయు నొప్పియున్నది. (చేయిపట్టుకొనును)

కీచ : (స్వ) ఈమె చేయి యింత గట్టిగా నున్నదేమి? ఇది స్త్రీ కాదు. ఏ కెవఁడో పురుషుఁడు.

వల : (స్వ) వీని చేయి యింత మృదువుగా నున్నదేమి? ఇంత బలహీనుఁడా!

కీచ : నీచేయి పురుషుని చేయివలె నున్నది.

వల : నేను పురుషుఁడనే!

కీచ : ఓసీ! మూర్ఖుఁడా! ఎవఁడవురా నీవు? ఇంతవఱకు గొంతు మార్చుకొంటివా?

నల : (స్వ) ఓహో! వీడు మిక్కిలి పౌరుషశాలివలె నున్నాడు. నేను పురుషుడనని తెలిసినంతనే వీడు పొంగిపోయినాడు. ఇంతలో నీచుని చేయి మహోదరిసమైపోయినది.

కీచ : ఎవడురా నీవు?

నల : నేను గంధర్వుడను.

కీచ : దొంగవేష మేల? నిజము చెప్పుము!

నల : నేనా! యుధిష్ఠిరసార్వభౌముని తమ్ముడను, భీమసేనుడను. (అని కీచకుని చేయి పట్టుకొనును)

కీచ : అది నాకు తెలియును.

నల : అందుకనియే మఱియు దొందరగా హరింపబడుచున్నావు.

కీచ : ఛీ! నాకొఱకు స్త్రీవై వచ్చి పౌరుష మేటికి?

నల : ఓరి దుష్టుడ (చంపును)

సమయజ్ఞుడు (ప్రవేశించి)

సూత్రధారుడును మహాకవియు నగు మాయన్నగారు మంగళనాశ మెట్లాయని విచారాంబుధిలో మునిగియున్నారు. భరతవాక్యముమాట మఱచిపోయినారు.

ప్రథితపురాణసంయమిగిరాంపథవర్తను లై జనుల్ చతు
ర్విధపురుషార్థయోగముల విశ్రుతతత్త్వసునాభభావనా
పథముల గుర్తెఱింగి శ్రుతిబంధురధర్మవినిశ్చితాత్ములై
పృథులభవాంబురాశి భయమేది చరించి చరింత్రు గావుతన్.

(తెరపడును)

సమాప్తము.